

EMK ART. 6 OG EKSKLUSJONSPROSESSER I PRIVATE ORGANISASJONER

Kandidatnr: 347

Veileder: Marius Emberland

Leveringsfrist: 26. april 2004

Til sammen 17 521 ord

26. april 2004

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	PROBLEMSTILLING	1
1.2	NÆRMERE OM FRP-SAKEN	3
1.3	OM TREDJEPARTSVIRKNING	6
1.4	METODE OG KILDER	14
1.5	AVGRENSNING	18
2	ARTIKKEL 6 I EKSKLUSJONSPROSESSER I PRIVATE ORGANISASJONER	20
2.1	ORDLYDEN	20
2.2	RETTSPRAKSIS	28
2.3	TRADISJONER ART. 6 BYGGER PÅ	32
2.3.1	HISTORIKK	32
2.3.2	FORTALEN	33
2.4	EFFEKTIVITETSPRINSIPPET	39
2.5	ORGANISASJONSFRIHETEN I ART. 11	44
2.6	KONSEKVENSER AV AT ART. 6 TILFØRES TREDJEPARTSVIRKNINGER	46
3	KONKLUSJON	48
	LITTERATURLISTE	52

1 Innledning

1.1 Problemstilling

Denne oppgaven vurderer spørsmålet om enkelte deler av art. 6 (1) i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen,¹ heretter forkortet EMK eller Konvensjonen, kan anvendes av norske domstoler på eksklusjonsprosesser i private organisasjoner, slik at slike organisasjoner vil være rettslig forpliktet etter menneskerettsloven av 21. mai 1999 nr. 30 til å følge de prinsipper for forsvarlig rettergang som er nedfelt i denne konvensjonsbestemmelsen.

Artikkel 6 lyder som følger:

Art. 6 Retten til en rettferdig rettergang

1. For å få avgjort sine borgerlige rettigheter og plikter eller en straffesiktelse mot seg, har enhver rett til en rettferdig og offentlig rettergang innen rimelig tid ved en uavhengig og upartisk domstol opprettet ved lov. Dommen skal avsies offentlig, men pressen og offentligheten kan bli utelukket fra hele eller deler av rettsforhandlingene av hensyn til moralen, den offentlige orden eller den nasjonale sikkerhet i et demokratisk samfunn, når hensynet til ungdom eller partenes privatliv krever det, eller i den utstrekning det etter rettens mening er strengt nødvendig under spesielle omstendigheter der offentlighet vil skade rettferdighetens interesser.
2. Enhver som blir siktet for en straffbar handling, skal antas uskyldig inntil skyld er bevist etter loven.

¹ Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen av 4. november 1950.

3. Enhver som blir siktet for en straffbar handling, skal ha følgende minsterettigheter:
- a. å bli underrettet straks, i et språk han forstår og i enkeltheter, om innholdet i og grunnen til siktelsen mot han;
 - b. å få tilstrekkelig tid og muligheter til å forberede sitt forsvar;
 - c. å forsvare seg personlig eller med rettslig bistand etter eget valg eller, dersom han ikke har tilstrekkelige midler til å betale for rettslig bistand, å motta den vederlagsfritt når dette kreves i rettferdighetens interesse;
 - d. å avhøre eller å la avhøre vitner som blir ført mot ham, og få innkalt og avhørt vitner på hans vegne under samme vilkår som vitner ført mot han;
 - e. å ha vederlagsfri bistand av en tolk hvis han ikke kan forstå eller tale det språk som blir brukt i retten.

Bakgrunnen for problemstillingen er Borgarting lagmannsretts kjennelse den 16 januar 2001.² Saken dreide seg om gyldigheten av flere suspensjonsvedtak i Fremskrittspartiet. Et utvalg av tillitsmenn og medlemmer ble ekskludert i henhold til partivedtektene § 21 som hjemlet eksklusjon eller suspensjon av medlemmer som ”motarbeider partiet og/eller misbruker sin stilling i partiet”, og disse anla sak mot Fremskrittspartiet.³ Lagmannsretten tok ikke til følge begjæring om midlertidig forføyning mot sentralstyrevedtak i Fremskrittspartiet om å suspendere tre medlemmer fra partiet.

I kjennelsen uttalte lagmannsretten blant annet følgende:

”Lagmannsretten er enig i at menneskerettighetene først og fremst er ment til å beskytte borgerne mot overgrep fra staten. Det er imidlertid klart at menneskerettighetene i en viss utstrekning forplikter staten til å legge forholdene til rette for at borgerne ikke begår overgrep mot

² LB-2000-03772. Kjennelse av 16. januar 2001. Danielsen, Dagslet, Nordølum, Grønnevik, Dahl, Libak, Dahl, Soring og Haugen mot Fremskrittspartiet v/ Sentralstyret og Oslo Fremskrittsparti.

³ LB 2000-03772 s. 1.

hverandre. I hvilke grad menneskerettighetene kan påberopes for nasjonale domstoler i forholdet mellom to private parter, er ikke avklart.”

Det er denne uttalelsen jeg tar utgangspunkt i for min videre drøftelse.

Det er uklart om Borgarting lagmannsrett mener at spørsmålet er uavklart nasjonalt eller internasjonalt. Menneskerettslovens bestemmelser gir ikke direkte noe svar på spørsmålet lagmannsretten stod overfor. Temaet er lite berørt både i norsk rettspraksis og i juridisk litteratur. Internasjonalt er imidlertid den generelle problemstillingen drøftet, til en viss grad, av Den europeiske menneskerettighetsdomstol, heretter EMD eller Domstolen, og Domstolen har gitt føringer for hvordan spørsmålet kan forstås i art. 6. Det er også mye litteratur om dette i andre konstitusjonelle systemer, slik som i tysk og amerikansk rettsteori.

1.2 Nærmere om Frp-saken

Flere medlemmer i Fremskrittspartiet ble vinteren 2000 ekskludert og suspendert fra Fremskrittspartiet. Det var Sentralstyret i partiet som vedtok eksklusjonene og suspensjonene i medhold av partivedtektene § 21, som er sitert foran i punkt 1. 1. Medlemmene fremsatte begjæring om midlertidig forføyning mot vedtakene for Oslo namsrett, men namsretten tok ikke begjæringen til følge. Kjennelsen ble av medlemmene påkjært til Borgarting lagmannsrett, fortsatt med begjæring om midlertidig forføyning med krav om at de suspenderte medlemmene skulle gjeninntre i de tillitsverv de hadde hatt i partiet. Faktum i kjennelsen gikk i korthet ut på gyldigheten av suspensjonsvedtakene i Fremskrittspartiet.

De kjærende parter

De kjærende parters hovedkrav var et krav på dom for at disse suspensjonsvedtakene var ugyldige. Bakgrunnen for dette var at de hevdet at

namsrettens lovforståelse var feil. Herunder mente de kjærende parter at domstolene skulle etterprøve om grunnleggende rettssikkerhetsspørsmål var ivaretatt. Videre mente de kjærende parter, i motsetning til namsretten, at dette var et spørsmål om demokratiske rettigheter, herunder adgangen til å stille til valg.

I kjennelsen uttalte de kjærende parter blant annet at:

*”Vedtektenes saksbehandlingsregler må suppleres med visse ufravikelige minstekrav til saksbehandlingen... Når det gjelder de vedtektsfestede kravene til saksbehandling anføres det for det første at sentralstyrets vedtak er ugyldig fordi reglen om to ukers varsel for innkalling til sentralstyret i vedtektene § 8 siste ledd ikke er fulgt... Videre er det ugyldighetsgrunn at medlemmene ikke fikk tilstrekkelig tid til å forberede sitt forsvar... Dessuten ble vedtaket 25. november ikke meddelt medlemmene direkte, noe som sammen med den for korte fristen bryter grunnleggende krav til kontradiktorisk saksbehandling... ”.*⁴

Videre hevdet de kjærende parter at også ikke-vedtektsfestede, ulovfestede saksbehandlingsregler var brutt, herunder at vedtakene var ugyldige på grunn av flere fundamentale brudd på en åpen kontradiksjon som bryter med grunnleggende prinsipper for forsvarlig saksbehandling. De kjærende parter hevdet også at det innebar brudd på ulovfestede saksbehandlingsregler at de som var foreslått suspendert ble nektet å la seg representere ved advokat.

De kjærende parter hevdet også at *”saksbehandlingen har også vært i strid med EMK art.6”* (uthevet her). Denne påstanden ble ikke utdypet nærmere. Først og fremst må de kjærende parter ha ment at saksbehandlingen var i strid med EMK art. 6 (1) om retten til en rettferdig og offentlig rettergang innen rimelig tid ved en uavhengig og upartisk domstol opprettet ved lov.

⁴ LB-2000-03772 s. 5.

Ettersom de kjærende parter hevdet at de ikke hadde fått tilstrekkelig tid til å forberede sitt forsvar, at de ikke hadde fått anledning til å la seg representere ved advokat samt at vedtakene ikke ble meddelt medlemmene direkte slik at kravet til kontradiksjon ikke var overholdt, må de også ha ment at art. 6 (3) litra b, c og d har blitt brutt. Bestemmelsens litra b krever at den som er siktet for en straffbar handling skal få tilstrekkelig tid og muligheter til å forberede sitt forsvar. Litra c stiller krav til rettslig bistand. Bestemmelsen sier at den som er siktet for en straffbar handling skal få forsvare seg personlig eller med rettslig bistand etter eget valg. Dersom den som er siktet ikke har midler til å betale for slik bistand, skal den mottas vederlagsfritt hvis dette er i ”rettferdighetens interesse”. I litra d kreves det at den som er siktet for en straffbar handling skal kunne avhøre vitner som blir ført mot ham, samt innkalle og avhøre vitner på egne vegne under samme vilkår som vitner blir ført mot ham. Denne bestemmelsen har altså tett sammenheng med prinsippet om likestilling mellom partene og kontradiksjonsprinsippet.⁵

Fremskrittspartiet

Fremskrittspartiet hevdet på sin side at vedtektsbestemmelsene om eksklusjon og suspensjon var så skjønnsmessig at domstolene ikke kunne overprøve disse. Videre hevdet de at:

” Menneskerettighetenes garantier for rett til å utøve politisk virksomhet tilsier ikke at domstolene skal gripe inn i partienes indre anliggender... Menneskerettighetene gjelder forholdet mellom stat og borger, og at de ikke kan anvendes i det interne forhold mellom parti og medlem... Tvert imot tilsier menneskerettighetenes garantier for rett til å utøve politisk virksomhet at domstolene bør avstå fra å gripe inn i partienes beslutninger... Imidlertid kan det på grunnlag av menneskerettighetene ikke gjøres gjeldene og håndheves noen rett til

⁵ Om garantiene i EMK art. 6, se blant annet Jørgen Aall, *Rettergang og menneskerettigheter*, tredje del s. 149-428.

medlemskap eller nominasjon i et bestemt politisk parti, eller til å sikre det enkelte medlems forhold til partiet.”⁶

På bakgrunn av dette hevdet Fremskrittspartiet at domstolenes prøving måtte begrenses til hvorvidt det forelå brudd på saksbehandlingsreglene i partiets egne vedtekter.

Lagmannsretten og kjæremålet til Høyesterett

Lagmannsretten kom til at det ikke var grunnlag for å sette vedtakene til side på grunn av strid med lovgivning, menneskerettighetene, konstitusjonell sedvanerett eller på grunn av saksbehandlingsfeil. Saken ble også behandlet av Høyesteretts kjæremålsutvalg etter at de ekskluderte medlemmene påkjærte lagmannsrettens lovtolkning og saksbehandling. Kjæremålet ble forkastet.⁷ Hva gjaldt kjæremålet over lovtolkningen førte dette ikke frem på bakgrunn av kjæremålsutvalgets oppfatning av at eksklusjons- eller suspensjonsvedtak av et politisk parti ikke kan anses som en straffesiktelse i forhold til EMK art. 6 (3). Etter kjæremålsutvalgets oppfatning forelå det heller ikke noen feil ved lagmannsrettens saksbehandling.

1.3 Om tredjepartsvirkning

Min problemstilling dreier seg om et tema som i EMK-sammenheng omtales som tredjepartsvirkning av EMKs rettigheter.

Teorien om tredjepartsvirkninger av EMKs menneskerettigheter dreier seg om i hvilke grad rettighetene kan anvendes i det rettighetsforhold som gjelder mellom ikke-statlige aktører, det vil si direkte mellom aktører i den private sfære.⁸

⁶ LB-2000-03772 s. 7.

⁷ Rt. 2001 s. 136.

⁸ Clapham, Andrew, *Human Rights in the Private Sphere*, s. 90.

For eksempel oppstår det spørsmålet om konvensjonen kan anvendes overfor legemlig straff i privatskoler, drap begått av terrorister, invadering av privatliv og så videre.⁹

Teorien om tredjepartsvirkning er blant annet utviklet i tysk konstitusjonell rettsteori, og referer til den mulige anvendelsen av den føderale tyske grunnloven (*Grundgesetz*) i saker hvor begge parter er private. Den tredjepart som begrepet refererer til er parten utenfor det klassiske stat/individ forholdet som vanligvis berøres av grunnloven, herav begrepet *Drittwirkung*.¹⁰ Spørsmålet om tredjepartsvirkning kan imidlertid også oppstå på internasjonalt nivå for Domstolen. Men fordi bare stater kan klages inn for EMD blir det her i høyden tale om en indirekte form for tredjepartsvirkning ved at staten pålegges en plikt til å "sikre" rettighetene også i rettsforhold mellom to private parter.¹¹ Å foreslå at Konvensjonen kan brukes til å klage inn handlinger begått av private parter, er derfor ikke bare vanskelig å forene med tradisjonelle antagelser og forestillinger om menneskerettigheter, men også med det faktum at bare stater kan klages inn for konvensjonsorganene.¹²

Positive og negative plikter

I utgangspunktet gjelder EMK mellom offentlige myndigheter og enhver innenfor deres myndighetsområde.¹³ Konvensjonen går hovedsakelig ut på å sette begrensninger for myndighetenes mulighet til å gripe inn i den private sfæren på visse utvalgte områder, nemlig de områdene som omfattes av EMKs rettigheter. I henseende til dette definerer Konvensjonen statens negative plikter.¹⁴ Dette synet på konvensjonsbestemmelsene har blitt

⁹ Clapham, Andrew, *The 'Drittwirkung' of the Convention* i *The European System for the Protection of Human Rights*, redigert av R. St. J. Macdonald, F. Matscher og H. Petzold, s. 163.

¹⁰ Clapham, Andrew, *The 'Drittwirkung' of the Convention* i *The European System for the Protection of Human Rights*, redigert av R. St. J. Macdonald, F. Matscher og H. Petzold, s. 165.

¹¹ EMK art. 1, jfr. uttrykket "sikre".

¹² Clapham, Andrew, *Human Rights in the Private Sphere*, s. 91.

¹³ EMK art. 1.

¹⁴ Starmer, Keir, *Positive Obligations Under the Convention* i *Understanding Human Rights Principles*, redigert av J. Jowell og J. Cooper, s.139 og van Dijk, Pieter, *'Positive Obligations' Implied in the European Convention on Human Rights: Are the States Still 'Masters' of the Convention?* i *The Role of*

forsvart som den eneste mulige tolkningsmåten fordi individer ikke er parter i konvensjonen, og derfor ikke kan ha plikter etter denne.¹⁵

I noen eksepsjonelle tilfeller nedfeller konvensjonsbestemmelser også såkalte positive plikter for staten i teksten, som for eksempel art. 6 og protokoll nr. 3 art. 3.¹⁶ I art. 6 kommer de positive pliktene frem gjennom de kravene som stilles til rettergangen, for eksempel til at domstolen må være uavhengig og upartisk. I tillegg inneholder art. 6 en rekke minimumsrettigheter for siktede i straffesaker. Staten har altså en plikt til å sørge for at domstolsapparatet er oppbygget på en slik måte at garantiene i bestemmelsen oppfylles.¹⁷ Staten pålegges også positive plikter i protokoll nr. 3 art. 3 om rett til frie valg, ved at staten må sørge for at det blir avholdt frie og hemmelige valg med rimelige mellomrom.¹⁸

De positive plikter man finner i Konvensjonen pålegger altså statene et ansvar for å sørge for en oppfyllelse av menneskerettighetene, herunder å foreta positive handlinger og ikke bare avstå fra å gripe inn i rettigheten.¹⁹ Positive plikter fører altså til at man ser staten som en garantist i stedet for en overtreder av menneskerettighetene.²⁰ I de tilfelle hvor staten blir pålagt positive plikter er det ikke nok at staten avstår fra å gripe inn i rettighetene

the Nation-State in the 21st Century redigert av Monique Castermans-Holleman, Fried van Hoof og Jacqueline Smith, s. 17. Se også Airey mot Irland, dom 9. oktober 1979, Series A, vol. 32, § 32 og Marckx mot Belgia, dom 13. juni 1979, Series A, vol. 31, § 31, hvor Domstolen bruker uttrykket "negative undertaking".

¹⁵ McNerney, Siobhán, *The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and the Evolution of Fundamental Rights in the 'Private Domain' i Renegotiating Westphalia*, redigert av C. Harding og C. L. Lim, s.281.

¹⁶ van Dijk, Pieter, 'Positive Obligations' Implied in the European Convention on Human Rights: Are the States Still 'Masters' of the Convention? i *The Role of the Nation-State in the 21st Century*, redigert av Monique Castermans-Holleman, Fried van Hoof og Jacqueline Smith, s. 17.

¹⁷ van Dijk, Pieter, 'Positive Obligations' Impied in the European Convention on Human Rights: Are the States Still 'Masters' of the Convention? i *The Role of the Nation-State in the 21st Century*, redigert av Monique Castermans-Holleman, Fried van Hoof og Jaqueline Smith, s. 17-18.

¹⁸ Mathieu-Mohin og Clerfayt mot Belgia, dom 2. mars 1987, Series A, vol. 113, § 50 hvor Domstolen uttaler at: "the primary obligation in the field concerned is not one of abstention or non-interference, as with the majority of the civil and political rights, but one of adoption by the State of positive measures to hold democratic elections".

¹⁹ Starmer, Keir, *Positive Obligations Under the Convention* i *Understanding Human Rights Principles*, redigert av J. Jowell og J. Cooper, s.139.

²⁰ Dröge, Cordula, *Positive Verpflichtungen der Staaten in der Europäischen Menschenrechtskonvention*, summary, s. 380.

for å sikre individuell frihet. Staten må også sørge for restriksjoner overfor private aktørers handlinger for å garantere at rettighetene overholdes.²¹ Statene må på bakgrunn av disse bestemmelsene legge forholdene til rette for at rettighetene blir overholdt, både fra deres egen side, såvel som fra private aktører. Det kan altså bli statens ansvar å beskytte individer mot inngrep fra et annet privat individ.

Der hvor positive plikter ikke følger direkte av konvensjonsteksten må man tolke de ulike bestemmelsene. Det skal imidlertid en del til for å innfortolke plikter av denne typen i disse konvensjonsbestemmelsene, ettersom de fleste av dem nøyer seg med å si at staten må respektere eller avstå fra inngrep i rettighetene.²² Domstolen har likevel akseptert at det er en mulighet for at disse pliktene også kan innebære en plikt for staten til å foreta seg visse handlinger utover det som følger av selve konvensjonsteksten.²³ Imidlertid kan denne typen konvensjonsfortolkning føre til plikter for statene som disse ikke forpliktet seg til ved ratifiseringen av Konvensjonen, og Domstolen må derfor opptre med forsiktighet når de anvender tolkning som medfører positive plikter.²⁴

Det er imidlertid ikke et klart skille mellom positive og negative plikter.²⁵ Dersom Domstolen for eksempel kommer frem til at staten ikke har oppfylt en positiv plikt etter art. 8-11, blir resultatet brudd på første ledd i

²¹ McInerney, Siobhán, *The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and the Evolution of Fundamental Rights in the 'Private Domain'* i *Renegotiating Westphalia*, redigert av C. Harding og C. L. Lim, s. 292

²² van Dijk, Pieter, 'Positive Obligations' Implied in the European Convention on Human Rights: Are the States Still 'Masters' of the Convention? i *The Role of the Nation-State in the 21st Century*, redigert av Monique Castermans-Holleman, Fried van Hoof og Jacqueline Smith, s. 18.

²³ Se blant annet Marckx mot Belgia, dom 13. juni 1979, Series A, vol. 31, § 31 og Airey mot Irland, dom 9. oktober 1979, Series A, vol. 32, § 26 hvor Domstolen uttalte at: "despite the absence of a similar clause [§3c] for civil litigation, Article 6 § 1 may in certain circumstances require the State to provide for the assistance of a lawyer when such assistance proves indispensable for an effective access to court".

²⁴ van Dijk, Pieter, 'Positive Obligations' Implied in the European Convention on Human Rights: Are the States Still 'Master' of the Convention? i *The Role of the Nation-State in the 21st Century*, redigert av Monique Castermans- Holleman, Fried van Hoof og Jacqueline Smith, s. 18. Se også Cruz Varas m. fl. mot Sverige, dom 20. mars 1991, Series A, vol. 201, §§94-103.

²⁵ van Dijk, Pieter, 'Positive Obligations' Implied in the European Convention on Human Rights: Are the States Still 'Masters' of the Convention? i *The Role of the Nation-State in the 21st Century*, redigert av Monique Castermans-Holleman, Fried van Hoof og Jacqueline Smith, s. 26.

bestemmelsen. Strukturen i artiklene 8-11 kunne tyde på at Domstolen etter de har funnet brudd på bestemmelsenes første ledd, må undersøke hvorvidt bruddet kan rettfærdiggjøres etter annet ledd. Denne delen av bestemmelsen gjelder imidlertid bare der hvor det har skjedd et inngrep fra offentlige myndigheter, og ikke der hvor staten har unnlatt å oppfylle en positiv plikt. Som jeg skal komme tilbake til i punkt 2. 1, tok imidlertid ikke konvensjonsforfatterene positive plikter for statene i betraktning da konvensjonen ble nedtegnet. Domstolen har tatt positive plikter inn i bestemmelsene blant annet på bakgrunn av at den ønsker at det ikke skal skje inngrep i effektivitetsprinsippet. På bakgrunn av dette kan ikke-oppfyllelsen av positive plikter medføre at også dette blir ansett for å være et inngrep, men da i effektivitetsprinsippet. Et slikt inngrep skulle da måtte avveies i forhold til artiklene 8-11s annet ledd, på samme måte som ved negative plikter.²⁶

Tredjepartsvirkningens innhold

Som et resultat av at Konvensjonen etter hvert også har blitt ansett for å føre med seg positive plikter for staten, har teorien om tredjepartsvirkning utviklet seg.²⁷ Skjønt det er klart at Konvensjonen medfører både positive og negative plikter for statene, er det mer uklart hvor langt en tredjepartsvirkning av konvensjonsbestemmelsene strekker seg.²⁸ Andrew Clapham har uttalt at spørsmålet ikke lenger er om Konvensjonen kan

²⁶ van Dijk, Pieter, 'Positive Obligations' Implied in the European Convention on Human Rights: Are the States Still 'Masters' of the Convention? i *The Role of the Nation-State in the 21st Century*, redigert av Monique Castermans-Holleman, Fried van Hoof og Jacqueline Smith, s. 22-28. Se også Stjerna mot Finland, dom 25. november 1994, Series A, vol. 299-B hvor dommer Wildhaber uttalte at det ville være å foretrekke å "construe the notion of 'interference' so as to cover facts capable of breaching the obligation incumbent on the state under art. 8 (1), whether negative or positive".

²⁷ van Dijk, Pieter, 'Positive Obligations' Implied in the European Convention on Human Rights: Are the States Still 'Masters' of the Convention? i *The Role of the Nation-State in the 21st Century*, redigert av Monique Castermans- Holleman, Fried van Hoof og Jacqueline Smith, s. 19

²⁸ McInerney, Siobhán, *The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and the Evolution of Fundamental Rights in the 'Private Domain'* i *Renegotiating Westphalia*, redigert av C. Harding og C. L. Lim, s. 307.

anvendes i den private sfære, men at spørsmålet nå er hvilke rettigheter dette gjelder og i hvilke grad.²⁹

Det er imidlertid et fundamentalt skille mellom statens positive plikter og tredjepartsvirkning. Positive plikter kan føre til at staten ansvarliggjøres for privates brudd på rettighetene, nettopp fordi staten ikke har foretatt seg nok for å unngå at et slikt brudd skulle forekomme.³⁰ Tredjepartsvirkning derimot er den direkte anvendelsen av menneskerettigheter mellom to private aktører, hvor den ene private part holdes ansvarlig for det den måtte gjøre overfor den andre.³¹

Tredjepartsvirkning av rettighetene innebærer altså materielt sett at menneskerettighetsbestemmelser også kommer til anvendelse i juridiske forhold mellom private parter, og ikke bare i juridiske forhold mellom private og offentlige myndigheter slik som det tradisjonelle syn har vært.³² Dette er den horisontale dimensjonen av de positive pliktene, hvor rettighetene beskyttes mellom flere private parter. Den vertikale dimensjonen som angår forholdet mellom stat og individ er det mer tradisjonelle utgangspunkt.³³

Prosessuelt innebærer en eventuell tredjepartsvirkning av konvensjonsbestemmelsene en mulighet for et enkeltindivid til å håndheve sine fundamentale rettigheter overfor et annet individ.³⁴ Ut ifra dette synet er

²⁹ Clapham, Andrew, *Human Rights in the Private Sphere*, s. 90, som i denne sammenheng viser til X og Y mot Nederland, dom av 26. mars 1985, Series A, vol. 91 og Plattform Ärzte für das Leben mot Østerrike, dom av 21. juni 1988, Series A, vol. 139.

³⁰ McInerney, Siobhán, *The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and the Evolution of Fundamental Rights in the 'Private Domain' i Renegotiating Westphalia*, redigert av C. Harding og C. L. Lim, s. 292.

³¹ McInerney, Siobhán, *The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and the Evolution of Fundamental Rights in the 'Private Domain' i Renegotiating Westphalia*, redigert av C. Harding og C. L. Lim, s. 308.

³² P. van Dijk og G. J. H. van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, s. 23.

³³ Dröge, Cordula, *Positive Verpflichtungen der Staaten in der Europäischen Menschenrechtskonvention*, summary s. 380

³⁴ P. van Dijk og G. J. H. van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, s. 23.

tredjepartsvirkningene av rettighetene bare til stede dersom det foreligger en prosedyre hvor individet kan få rettighetene håndhevet. Imidlertid er det ikke noen muligheter i EMK systemet for private individ til å direkte klage et annet individ inn for konvensjonsorganene. Det er kun klager om brudd på Konvensjonen av de kontraherende stater som er mulig å rette til konvensjonsorganene.³⁵ En klage rettet direkte mot et individ ikke vil slippe igjennom.³⁶ Dermed kan man altså kun klage inn et individ indirekte, det vil si at det bare er mulig å klage over konvensjonsbrudd dersom staten på en eller annen måte kan holdes ansvarlig for bruddet, det vil si i de tilfeller staten er pålagt positive plikter.

Det eksisterer to forskjellige retninger i teorien om tredjepartsvirkning. Den ene går ut på ideen om direkte tredjepartsvirkning, den andre dreier seg om indirekte tredjepartsvirkning.³⁷ Direkte tredjepartsvirkning er basert på teorien om at rettighetene er å anse som høyere normer eller prinsipper i privat rett. Disse gjelder derfor direkte i privatrettslige forhold, altså direkte mellom to private aktører.³⁸ I disse tilfellene kan rettighetene anvendes direkte av domstolene overfor private parter.³⁹ Den direkte formen for tredjepartsvirkning går altså et steg videre i forhold til statens ansvar for brudd begått av private parter, ved at den anerkjenner at individet kan pålegges plikter.⁴⁰ Indirekte tredjepartsvirkning går ut på at domstolene kun

³⁵ Jfr. EMK art. 34, jfr. art. 1.

³⁶ P. van Dijk og G. J. H. van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, s. 23.

³⁷ McInerney, Siobhán, *The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and the Evolution of Fundamental Rights in the 'Private Domain' i Renegotiating Westphalia*, redigert av C. Harding og C. L. Lim, s. 208-315.

³⁸ McInerney, Siobhán, *The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and the Evolution of Fundamental Rights in the 'Private Domain' i Renegotiating Westphalia*, redigert av C. Harding og C. L. Lim, s. 209-210.

³⁹ Clapham, Andrew, *The 'Drittwirkung' of the Convention i The European System for the Protection of Human Rights*, redigert av R. St. J. Macdonald, F. Matscher og H. Petzold, s. 165.

⁴⁰ McInerney, Siobhán, *The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and the Evolution of Fundamental Rights in the 'Private Domain' i Renegotiating Westphalia*, redigert av C. Harding og C. L. Lim, s. 314.

skal ta rettighetene og verdiene som omgir disse i betraktning når de avgjør saker angående privatrettslige forhold.⁴¹

I EMK-rettslig sammenheng er det altså bare den indirekte form som vil være aktuell.

Tredjepartsvirkning på nasjonalt og overnasjonalt nivå

For derfor å kunne forstå teorien om tredjepartsvirkningen av konvensjonen, må man skille mellom funksjonen av tredjepartsvirkning på nasjonalt nivå og på det internasjonale nivå når en sak er brakt inn for Domstolen.⁴²

På nasjonalt nivå kan konvensjonsrettighetene eller tilsvarende konstitusjonelle rettigheter anvendes direkte på ikke-statlige aktører. Dersom rettighetene skal tillegges slike virkninger overfor private aktører vil dette på nasjonalt nivå avhenge av den konstitusjonelle oppbygningen og nasjonale myndigheters implementering av Konvensjonen.⁴³

Spørsmålet om private krenkelser av rettighetene kan også oppstå for Domstolen. De tre viktigste måtene spørsmålet oppstår på i denne sammenheng er for det første når staten blir holdt ansvarlig for et privat brudd, på bakgrunn av at den ikke har foretatt seg handlinger gjennom lovgivning eller på annen preventiv måte. Den andre situasjonen spørsmålet kan oppstå i er hvor konvensjonsorganene bestemmer hvorvidt et organ er statlig eller privat. Til slutt er det de tilfeller hvor staten holdes ansvarlig grunnet sanksjoner fra nasjonale domstoler eller fordi de ikke gir kompensasjon ved private brudd.⁴⁴ Disse forskjellige måtene spørsmålet om private krenkelser kan oppstå på for Domstolen vil jeg imidlertid ikke

⁴¹ Clapham, Andrew, *The 'Drittwirkung' of the Convention* i *The European System for the Protection of Human Rights*, redigert av R. St. J. Macdonald, F. Matscher og H. Petzold, s. 165 og *Human Rights in the Private Sphere*, s. 180-181.

⁴² Clapham, Andrew, *The 'Drittwirkung' of the Convention* i *The European System for the Protection of Human Rights*, redigert av R. St. J. Macdonald, F. Matscher og H. Petzold, s. 164-165.

⁴³ Clapham, Andrew, *The 'Drittwirkung' of the Convention* i *The European System for the Protection of Human Rights*, redigert av R. St. J. Macdonald, F. Matscher og H. Petzold, s. 164-165.

⁴⁴ Clapham, Andrew, *The 'Drittwirkung' of the Convention* i *The European System for the Protection of Human Rights*, redigert av R. St. J. Macdonald, F. Matscher og H. Petzold, s. 166-167.

behandle nærmere i denne oppgaven, da det er tredjepartsvirkningen av bestemmelsene i nasjonal dimensjon som er mitt tema.

1.4 Metode og kilder

Bakgrunnen for at jeg ønsker å bruke lagmannsrettens kjennelse av den 16. januar 2001, heretter kalt Frp-kjennelsen, som utgangspunkt i min drøftelse er at den er interessant i forhold til norske domstolars holdning til spørsmålet om anvendelsen av art. 6 i den private sfære. Lagmannsretten utdyper i kjennelsen ikke sitt ståsted til art. 6, men henviser kort til at spørsmålet ikke er avklart.⁴⁵ Kjennelsen blir derfor et godt utgangspunkt for en debatt som er høyaktuell i store deler av Europa, men som knapt nok er berørt i Norge.

Den metoden jeg vil bruke i denne oppgaven er å benytte argumenter til å forklare hvorfor art. 6 bør gjelde for eksklusjonsprosesser i private organisasjoner. Argumentene vil jeg først og fremst finne i rettskilder, herunder konvensjonsteksten, rettspraksis og juridisk litteratur. Andre argumenter jeg vil benytte meg av er aktuelle tolkningsprinsipper og alminnelige formålsbetraktninger.

Når man skal tolke EMK, må man forholde seg til konvensjonsteksten, alminnelige formålsbetraktninger og konvensjonsorganenes avgjørelser.⁴⁶ Det går frem av ICJ-statuttens art. 38 at dette er sentrale rettskilder. Den Internasjonale Domstolen benytter seg av ved sin rettsanvendelse.⁴⁷ Statuttens art. 38 lyder som følger:

Art. 38. 1. The Court, whose function is to decide in accordance with international law such disputes as are submitted to it, shall apply:

⁴⁵ LB-2000-03772 s. 14.

⁴⁶ Rt. 2000 s. 996.

⁴⁷ Statuttene for Den Internasjonale Domstol av 26 juni 1945.

- a. international conventions, whether general or particular, establishing rules expressly recognized by the contesting States;
- b. international custom, as evidence of a general practice accepted as law;
- c. the general principles of law recognized by civilized nations;
- d. subject to the provisions of Article 59, judicial decisions and the teachings of the most highly qualified publicists of the various nations, as subsidiary means for the determination of the rules of law.

2. This provision shall not prejudice the power of the Court to decide a case *ex aequo et bono*, if the parties agree thereto.

Denne bestemmelsen er imidlertid også ansett for å gi et generelt utgangspunkt også for rettskildene i folkeretten, og er derfor av sentral betydning også i menneskerettslig sammenheng.⁴⁸ Ser man på rettspraksis fra EMD, benytter også Domstolen seg til dels av de rettskilder som er nevnt i ICJ-statuttens art. 38 i sin rettsanvendelse. I tillegg benytter Domstolen seg av en rekke tolkningsprinsipper som er av sentral betydning ved tolkningen av bestemmelsene, som for eksempel effektivitetsprinsippet. Dette kommer jeg tilbake til i punkt 2. 4. Når man skal tolke Konvensjonen og dens bestemmelser er det av stor betydning å følge Domstolens bruk av rettskilder og tolkningsprinsipper. Dette er blant annet viktig fordi Konvensjonen er et instrument som består av en rekke autonome begreper, og det er Domstolens oppgave å utvikle og tolke disse. Man må derfor ved konvensjonstolkningen først og fremst se på hva Domstolen har uttalt, og ikke nasjonale myndigheter eller domstoler.

Derfor er det de rettskildene som Domstolen benytter seg av ved konvensjonstolkningen som også jeg vil benytte meg av når jeg drøfter hvorvidt EMK art. 6 kan tillegges tredjepartsvirkninger.

⁴⁸ Ruud og Ulfstein, *Innføring i folkerett*, s. 45. Se også *Golder mot Storbritannia*, dom av 21. februar 1975, Series A, vol. 18, § 35.

Når en internasjonal konvensjon skal tolkes, kan man ta utgangspunkt i Wienkonvensjonens art. 31 og 33.⁴⁹ Domstolen har anerkjent at Wienkonvensjonens art. 31 og 33 gir uttrykk for generelt aksepterte prinsipper i internasjonal rett hva angår tolkning av konvensjoner mellom stater, slik at også Domstolen bruker disse som veiledning når den tolker EMK.⁵⁰ Det vil jeg derfor også gjøre når jeg nå skal tolke EMK art. 6.

Etter dette blir den første rettskilden jeg drøfter konvensjonsteksten i art. 6. Teksten er alltid den kilden man begynner med ved tolkning av internasjonale konvensjoner. Dette kommer klart frem av Wienkonvensjonens art.31 (1).⁵¹ Det er nettopp teksten som sådan som binder statene.

Konvensjonsteksten skal tolkes i samsvar med ordenes vanlige betydning.⁵² Det er altså ordlyden i EMK art. 6 som er det første jeg ser på i forbindelse med tredjepartsvirkningene av bestemmelsen.

Når man tolker teksten i art. 6 bør imidlertid hovedvekten ikke bare legges på ordenes grammatikalske mening, men på Konvensjonens gjenstand og formål.⁵³ Jeg må ut ifra dette også se på hvilke sammenheng ordene er brukt i og EMKs formål. Hva gjelder formålet med Konvensjonen kan dette leses ut av fortalen som angir bakgrunnen for opprettelsen av Konvensjonen. Når det gjelder fortalen går det klart frem av Wienkonvensjonen art. 31(2) at dette er del av konteksten som ordlyden skal tolkes i lys av.⁵⁴ Dette er derfor en av kildene jeg skal bruke i drøftelsen av hvorvidt art. 6 kan anvendes på eksklusjonsprosesser i private organisasjoner, noe jeg kommer tilbake til i punkt 2.3.2 under.

Nært knyttet til gjenstanden og formålet med EMK som kilder ved tolkningen av art.6, er effektivitetsprinsippet. Prinsippet går i korthet utpå at man i

⁴⁹ Wienkonvensjonen om traktatretten av 23 mai 1969.

⁵⁰ Golder mot Storbritannia, dom 21. februar 1975, Series A, vol. 18, § 29.

⁵¹ Wienkonvensjonens art. 31 (1), "*the terms of the treaty*".

⁵² Wienkonvensjonens art. 31 (1), "*the ordinary meaning to be given to the terms*".

⁵³ Pretto m. fl. mot Italia, dom 8. desember 1983, Series A, vol. 71, § 26.

tvilstilfeller ved tolkningen velger en tolkning som fører til en effektiv beskyttelse av rettighetene.⁵⁵ Dette prinsippet har særlig stor betydning for anerkjennelsen av beskyttelsen av rettighetene også i forhold til private parter, og jeg vil derfor bruke dette prinsippet i den videre drøftelsen av tredjepartsvirkningen av art. 6.⁵⁶ Dette kommer jeg tilbake til i punkt 2. 4 nedenfor.

Videre vil jeg i min drøftelse legge vekt på rettspraksis fra Domstolen, se punkt 2. 2 nedenfor. Når man drøfter menneskerettighetsspørsmål og i denne forbindelse skal tolke bestemmelsene i EMK, må man forholde seg til de tolkningsprinsipper og den metode som er lagt til grunn av EMD.⁵⁷ Som nevnt tidligere er det Domstolen som står for utviklingen av Konvensjonen, og hva rettspraksis fra denne sier om tredjepartsvirkninger av bestemmelsene er derfor av sentral betydning ved drøftelsen av dette spørsmålet. At det legges vekt på rettspraksis ved rettskildebruk og rettsanvendelse bidrar til å sikre konsekvens og forutberegnelighet.

For å finne argumenter til drøftelsen vil også engelskspråklig juridisk litteratur være en viktig rettskilde. Det er skrevet en hel del om tredjepartsvirkninger av konvensjonsbestemmelsene i engelskspråklig rettslitteratur, og det er denne jeg har benyttet meg av i denne oppgaven. Jeg har ikke forholdt meg til annen utenlands språklig litteratur.

⁵⁴ Matscher, Franz, *Methods of Interpretation of the Convention* i *The European System for the Protection of Human Rights*, redigert av R. St. J. Macdonald, F. Matscher og H. Petzold, s. 66.

⁵⁵ Merrils, J. G., *The effectiveness principle* i *The Development of International Law by the European Court of Human Rights*, s. 89-112.

⁵⁶ Matscher, Franz, *Methods of Interpretation of the Convention* i *The European System for the Protection of Human Rights*, redigert av R. St. J. Macdonald, F. Matscher og H. Petzold, s. 67.

⁵⁷ Rt. 2000 s. 996.

1.5 Avgrensning

Artikkel 6

I den videre fremstilling vil jeg ikke gå inn i en drøftelse om dette spørsmålet faktisk er avklart eller ikke. Jeg vil imidlertid argumentere for hvorfor EMK art. 6 bør gjelde i eksklusjonsprosesser i private organisasjoner, og i hvilke grad dette rent praktisk kan skje.

Avgrensningen vil tas ut i fra omfanget på oppgaven og det faktum at alle konvensjonsrettighetene ikke kan diskuteres under ett i forhold til spørsmålet om tredjepartsvirkning. Hver enkelt rettighet må vurderes i forhold til om den kan få slike virkninger overfor private. I denne oppgaven ønsker jeg derfor å ta for meg EMK art. 6, da det er denne bestemmelsen lagmannsrettens kjennelse dreier seg om og det er i forhold til denne spørsmålet om tredjepartsvirkninger oppstår i kjennelsen.

”Borgerlige rettigheter og plikter eller en straffesiktelse”?

Et spørsmål som kan oppstå i forhold til problemstillingen, er det svært vanskelige spørsmålet om eksklusjonssaken faller inn under art. 6 i den forstand at den avgjør *”borgerlige rettigheter og plikter eller en straffesiktelse”*. Dette spørsmålet vil jeg avgrense mot allerede her. Spørsmålet må drøftes fordi det er avgjørende for om bare art. 6 (1) kommer til anvendelse i en eksklusjonssak, eller om også art. 6 (3) kommer til anvendelse.

Bestemmelsens første ledd kommer til anvendelse både i sivile saker og i straffesaker, mens tredje ledd kun kommer til anvendelse i straffesaker.

Domstolen har ved flere anledninger slått fast at visse saker faller utenfor art. 6 (1) da de verken går inn under kategorien *”borgerlige rettigheter eller plikter”* eller *”straffesiktelse”*.⁵⁸ Jeg nøyer meg med å drøfte spørsmålet kort.

⁵⁸ Se for eksempel *Le Compte, Van Leuven og De Meyere mot Belgia*, dom 23. juni 1981, Series A, vol. 43, § 41.

Domstolen har uttalt at en disiplinærsak i seg selv ikke kan karakteriseres som en straffesiktelse, selv om dette ikke kan sies å gjelde for visse spesielle saker.⁵⁹ Ut i fra dette kan altså en eksklusjonssak unntaksvis falle inn under begrepet straffesiktelse. En forenings eksklusjonsvedtak kan utvilsomt føles som et onde for den som rammes, og slektskapet med straff og behovet for en betryggende fremgangsmåte ved ileggelsen av reaksjonen er såledelse til stede.⁶⁰ Disse momentene taler for at en eksklusjonssak kan falle inn under begrepet straffesiktelse. Gjør den likevel ikke det, må eksklusjonssaken dermed eventuelt falle inn under begrepet ”borgerlige rettigheter og plikter”. Domstolen har imidlertid ikke hittil avgjort dette spørsmålet uttrykkelig.⁶¹ Den har ikke slått fast at disiplinærsaker faller utenfor definisjonen, men uttalt at dette stiller seg forskjellig ut ifra omstendighetene.⁶² Det avgjørende for at en slik sak skal kunne falle inn under begrepet ”borgerlige rettigheter og plikter” er for det første at det foreligger en ”dispute”, det vil si to motstridende krav.⁶³ I samsvar med konvensjonens ånd må ikke dette ordet gis en for teknisk og formell betydning.⁶⁴ For det andre må forhandlingenes resultat være avgjørende for rettigheter og plikter av privat art.⁶⁵ En eksklusjonssak vil i de tilfelle der den som blir ekskludert er uenig i dette, helt klart være en ”dispute” i konvensjonens forstand.

En diskusjon om hvorvidt en eksklusjonssak er avgjørende for rettigheter og plikter av privat art og dermed faller inn under begrepet ”borgerlige rettigheter og plikter”, eller om det er en ”straffesiktelse”, vil fort kunne bli for omfattende for denne oppgaven og jeg vil derfor la spørsmålet stå åpent.

⁵⁹ Le Compte, Van Leuven og De Meyere mot Belgia, dom 23. juni 1981, Series A, vol. 43, § 42 og Engel mot Nederland, dom 8. juni 1976, Series A, vol. 22, § 80-85.

⁶⁰ Aall, Jørgen, *Rettergang og menneskerettigheter*, s. 467.

⁶¹ Le Compte, Van Leuven og De Meyere mot Belgia, dom 23. juni 1981, Series A, vol. 43, § 42.

⁶² Le Compte, Van Leuven og De Meyere mot Belgia, dom 23. juni 1981, Series A, vol. 43, § 42.

⁶³ Le Compte, Van Leuven og De Meyere mot Belgia, dom 23. juni 1981, Series A, vol. 43, §§ 44-51.

⁶⁴ Le Compte, Van Leuven og De Meyere mot Belgia, dom 23. juni 1981, Series A, vol. 43, § 45.

⁶⁵ Le Compte, Van Leuven og De Meyere mot Belgia, dom 23. juni 1981, Series A, vol. 43, § 44 og Ringeisen mot Østerrike, dom 16. juli 1971, Series A, vol. 13, § 94, hvor det uttales at art. 6 må gjelde ”all proceedings the result of which is decisive for private rights and obligations”.

I den følgende fremstilling vil jeg imidlertid forutsette at det er en mulighet for at eksklusjonssaker faller inn under art. 6 (1) og at denne bestemmelsen derfor vil gjelde.

2 Artikkel 6 i eksklusjonsprosesser i private organisasjoner

2.1 Ordlyden

Det første spørsmålet som oppstår er om en tredjepartsvirkning kan utledes av ordlyden i konvensjonens art. 6, slik at bestemmelsen ut ifra denne må gjelde i eksklusjonsprosesser i private organisasjoner. Som jeg nevnte over i pkt. 1.4 fastsetter Wienkonvensjonens art. 31 (1) retningslinjer for tolkning av traktater. Dette innebærer i samsvar med den objektive tolkningsteori at utgangspunktet ved tolkning av Konvensjonens art. 6 skal tas i traktatens ordlyd.⁶⁶

Ut ifra ordlyden i art. 6 ser man som nevnt i punkt 1. 3, at bestemmelsen pålegger staten positive plikter til å sørge for at det nasjonale domstolsapparatet er i overensstemmelse med kravene i bestemmelsen. At en bestemmelse inneholder krav til statene om at disse har positive plikter er imidlertid ingen hindring for at ytterligere positive plikter innfortolkes i den samme bestemmelsen.⁶⁷

⁶⁶ Wienkonvensjonen art. 31(1), "the terms of the treaty".

⁶⁷ van Dijk, Pieter, 'Positive Obligations' Implied in the European Convention on Human Rights: Are the States Still the 'Masters' of the Convention? i *The Role of the Nation.-State in the 21st Century*, redigert

Positive plikter

Som nevnt over omhandler Konvensjonen såkalt positive plikter, det vil si forpliktelser for staten til å foreta positive skritt eller tiltak for å beskytte konvensjonsrettigheter eller individer. De klare eksemplene her er for eksempel retten til domstolsadgang (*access to court*)⁶⁸ eller hvor en rettighet krever anskaffelser av ressurser, som for eksempel gratis juridisk bistand i straffesaker etter art. 6 (3)(c). Andre positive plikter er ikke like klare. Deres grunnlag hviler på det faktum at ikke alle rettighetene kan beskyttes effektivt ved negative plikter og at private aktørers handlinger kan true rettighetene like mye som de som begås av stater.⁶⁹ Dette kommer jeg tilbake til under punkt 2. 4.

Tar man ut ifra dette utgangspunkt i ordlyden i art. 6, tyder denne helt klart på at staten pålegges slike positive plikter. Bestemmelsens ordlyd viser til at statene skal foreta visse handlinger for at en rettferdig rettergang skal oppnås, eksempelvis må de sørge for rettergang innen rimelig tid og at domstolene er uavhengige og upartiske. Statene må altså ikke bare avstå fra å gripe inn i rettigheten, men sørge for at domstolsapparatet fyller betingelsene i bestemmelsen. Videre gir bestemmelsen individet en rekke minsterettigheter i straffesaker som staten også må sørge for at blir oppfylt. En av disse rettighetene er vederlagsfri juridisk bistand.

Ser man på art. 1 er det alltid staten som kan ansvarliggjøres for brudd på bestemmelsene i EMK, herunder art. 6. Ut ifra dette ser man at bestemmelsen er utformet på en måte som innebærer at staten ikke bare må avstå fra å begå inngrep. I stedet pålegger den staten en rekke forpliktelser og ansvar for at bestemmelsen oppfylles. Art. 6 bærer altså et klart preg å medføre positive plikter for konvensjonsstatene.

av MoniqueCastermans-Holleman, Fried van Hoof og Jacqueline Smith, s. 19. Se også Airey mot Irland, dom 9. oktober 1979, Series A, vol. 32, § 26.

⁶⁸ Airey mot Irland, dom 9. oktober 1979, Series A, vol. 32.

⁶⁹ Starmer, Keir, *Positive Obligations Under the Convention* i *Understanding Human Rights Principles*, redigert av J. Jowell og J. Cooper, s.139.

Tredjepartsvirkning

Det er ingenting i ordlyden i art. 6 som umiddelbart tilsier at bestemmelsen skal gjelde mellom to private aktører, for eksempel ved eksklusjonsprosesser i private organisasjoner.

Ser man art. 6 i sammenheng med mer generelle konvensjonsbestemmelser kan dette bidra til å avgjøre om bestemmelsen kan gjelde i den private sfære.⁷⁰ Konvensjonsbestemmelsernes kontekst har spilt en stor rolle i fortolkningen av EMK, ikke bare for å forsikre at den bevarer vitalitet og bredde, men også for å sikre mangfold og særegenhet i beskyttelsen av rettighetene.⁷¹

Ved at det er staten som kan ansvarliggjøres gjennom art. 1 dersom de ikke sørger for at rettighetene i art. 6 oppfylles, synes det som om en mulig tredjepartseffekt av bestemmelsen avskjæres allerede her. Den vide ordlyden i art. 1 kan likevel tale for at art. 6 må gjelde for private organisasjoner.⁷² Bestemmelsen pålegger nemlig statene å sikre ”*enhver*” innenfor sitt myndighetsområde de rettigheter og friheter som er fastsatt i konvensjonen. Det kan imidlertid ikke ut ifra formuleringen utledes en plikt for private til også å overholde bestemmelsene i konvensjonen. Det er derfor vanskelig å avgjøre ut ifra art. 1 om statene er pålagt å sikre rettighetene og pliktene bare i forhold til brudd fra det offentlige, eller også i forhold til brudd som begås av individer.⁷³

⁷⁰ Ved tolkning av konvensjonsbestemmelser skal disse tolkes ikke bare ut ifra ordlyden, men også ”*in their context*”, jfr. Wienkonvensjonens art. 31 (1).

⁷¹ McInerney, Siobhán, *The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and the Evolution of Fundamental Rights in the 'Private Domain'* i *Renegotiating Westphalia*, redigert av C. Harding og C. L. Lim, s. 287.

⁷² EMK art. 1, ”...*secure everyone within their jurisdiction the rights and freedoms...*”.

⁷³ P. van Dijk og G. J. H. van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, s. 24

Ser man imidlertid art. 6 i sammenheng med bestemmelsen i art. 17 som bruker ordene "...any state, group or person...", kan denne derimot tyde på at også ikke-offentlige aktører må overholde konvensjonsbestemmelsen.⁷⁴ At bestemmelsen inkluderer grupper eller individer som adressater kan tyde på en formell anerkjennelse av at disse kan pålegges plikter som er sammenfallende med de staten er pålagt i konvensjonen.⁷⁵

Ser man på art. 6 isolert fra andre konvensjonsbestemmelser, er det ikke mye i ordlyden som tyder på at denne skal gjelde direkte i rettsforhold mellom to private aktører. I sammenheng med de mer generelle bestemmelser som her er nevnt, kommer det der tydeligere frem at individet ihvertfall spiller en viktig rolle i EMK. Om dette er nok til at private aktører også bør kunne pålegges plikter tilsvarende de som statene har etter konvensjonen er et spørsmål jeg ikke tar standpunkt til her, men det bør ihvertfall tas i betraktning som et argument for at art. 6 bør kommet til anvendelse i eksklusjonsprosesser i private organisasjoner.

Domstolsbegrepet

For å bidra til å klargjøre hvorvidt ordlyden i art. 6 kan sies å føre med seg tredjepartsvirkninger for private aktører vil jeg ta fatt i domstolsbegrepet som konvensjonsteksten bruker.

Utgangspunktet er at en domstol er del av statsapparatet, noe som kunne tyde på at bestemmelsens ordlyd kun pålegger statsapparatet forpliktelser og ikke private organer. Dette fordi det er staten som etter art. 1 er ansvarlig for at domstolsapparatet oppfyller de krav som stilles i art. 6. Det er i utgangspunktet de alminnelige domstoler som faller inn under begrepet. I Norge er disse Høyesterett, kjæremålsutvalget, lagmannsrettene, tingrettene

⁷⁴ Alkema, E.A, *The Third-Party Applicability or "Drittwirkung" of the European Convention on Human Rights in Protecting Human Rights; The European Dimension*, redigert av F. Matscer og H. Petzold, s. 37.

⁷⁵ McInerney, Siobhán, *The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and the Evolution of Fundamental Rights in the 'Private Domain'* i *Renegotiating Westphalia*, redigert av C. Harding og C. L. Lim, s. 313.

og forlikrådene.⁷⁶ I noen tilfeller vil også andre særdomstoler falle inn under domstolsbegrepet, som for eksempel i Norge som har jordskifteretten og Riksretten.

I EMKs engelske originaltekst er imidlertid ordet ”*tribunal*” brukt i art. 6. Dette er oversatt til ”domstol” i den norske teksten. Det er imidlertid her snakk om et autonomt konvensjonsbegrep, og det vil derfor ikke være avgjørende hva nasjonale myndigheter legger i begrepet. Organet kan således tilfredsstillende konvensjonens krav, selv om det kalles noe annet enn domstol.⁷⁷ Konvensjonspraksis har klarlagt at det ikke bare siktes til tradisjonelle domstoler.⁷⁸ Det er imidlertid ikke tilstrekkelig til å falle inn under begrepet at organet utøver judicielle funksjoner. Visse kriterier må være oppfylt, slik som uavhengighet av den utøvende makt og partene i saken, krav til medlemmenes funksjonsperiode og prosessuelle garantier.⁷⁹ Ordet ”tribunal” er altså et videre begrep enn ”domstol” og tilsvarer således begrepet judicielt organ.

Det er ut ifra dette klart at andre organer enn domstoler kan oppfylle kravene til ”tribunal”. Det kan dreie seg om en legeforenings disiplinærorgan bestående av leger og lagdommere⁸⁰, eller en advokatnemnd bestående av praktiserende advokater.⁸¹ I begge tilfeller har EMD kommet til at art. 6 kom til anvendelse, men her var imidlertid organene av halv-offentlig art. Et halv-offentlig organ vil si at organet delvis er en offentligrettslig institusjon. Et slikt organ er etablert gjennom lovgivning, og ikke av private aktører. Selv om det er private aktører som sitter i organet, som for eksempel legene i *Le Compte, Van Leuven og De Meyere*-dommen, er organet å anse som halv-offentlig fordi disse personene er utnevnt av det offentlige. I utgangspunktet

⁷⁶ Domstolloven nr. 5 1915 §1.

⁷⁷ Aall, Jørgen, *Rettergang og Menneskerettigheter*, s. 150-152.

⁷⁸ Campbell og Fell mot Storbritannia, dom 28. juni 1984, Series A, vol. 80, § 76, hvor Domstolen uttaler at en domstol ikke trenger å være ”*a court of law of the classic kind, integrated within the standard judicial machinery of the country*”.

⁷⁹ De Wilde, Ooms og Versyp mot Belgia, dom 18. juni 1971, Series A, vol. 12, § 78 og Ringeisen mot Østerrike, dom 16. juli 1971, Series A, vol. 13, § 95.

⁸⁰ *Le Compte, van Leuven og de Meyere* mot Belgia, dom 23. juni 1981, Series A, vol. 43, §§ 26 og 55.

skjer altså opprettelsen av et slikt organ i det offentliges interesse.⁸² Disse halv-offentlige organene står altså i kontrast til rent private organisasjoner som for eksempel Fremskrittspartiet. Et politisk parti er opprettet av private aktører for å jobbe for et politisk mål. Medlemmene selv velger hvilke personer som skal lede partiet og dets organer.

Konvensjonen krever også at saken må avgjøres med bindende virkning. Et organ som bare gir råd er derfor ingen ”domstol”. Dette følger både av kravet om at domstolen skal være uavhengig, og at det skal kunne avgjøre saken.⁸³ Videre må ”domstolen” være opprettet ved lov. Uttrykket omfatter det rettslige grunnlag for å opprette en domstol.

Spørsmålet blir altså om begrepet ”*tribunal*” også omfatter et organ som ekskluderer partimedlemmer, selv om dette er en privat organisasjon, slik at art. 6 kunne ha kommet til anvendelse i slike eksklusjonsprosessen? For å bli ansett som et organ av judisiell art må dette altså være uavhengig av den utøvende makt og partene i saken. Hva gjelder slike politiske partier i eksklusjonsprosesser oppstår spørsmålet om hva som her kan anses som den utøvende makt i partiet. Uavhengig av om det er den som har vervet som partileder eller om det er sentral- eller landsstyret som er å anse som den utøvende makt vil det her oppstå problemer i forhold til uavhengighetskravet i art. 6. Dersom det er den som er partileder som er å anse som den utøvende makt vil ikke domstolsorganet være uavhengig av denne så lenge partilederen er del av sentral- eller landsstyret som fatter vedtak om eksklusjon. Anser man sentral- eller landsstyret for å være den utøvende makt, er dette også det organ som opptrer som dømmende og organet er derfor på ingen måte uavhengig som art. 6 krever. Spørsmålet om sentral- eller landsstyret etter dette kan anses for å være en ”tribunal” i art. 6 forstand vil imidlertid ikke bli besvart her, men man bør være oppmerksom på at de

⁸¹ H mot Belgia, dom 30. november 1987, Series A, vol. 127, §§ 24-29 og 50.

⁸² Le Compte, Van Leuven og De Meyere mot Belgia, dom 23. juni 1981, Series A, vol. 43, §§ 26 og 64.

⁸³ P. Van Dijk og G. J. H. Van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, s. 451.

kravene som stilles kan skape vanskelige spørsmål i forhold til private organisasjoner .

Det må være klart at et organ som kan treffe vedtak om å ekskludere medlemmer gjør mer enn å bare gi råd, og at organene i denne forstand er å anse som en ”*tribunal*”.

Som jeg var inne på over, har art. 6 ført til at organer med judicielle funksjoner kan bli ansett som domstoler i bestemmelsens forstand. At flere og flere private organer har egne instanser som utfører slike funksjoner fører til at behovet for kontroll fra statens side med at også disse overholder visse regler blir større. Dette kan tilsi et behov for å gi art. 6 virkning også i eksklusjonsprosesser i private partier, noe jeg skal komme tilbake til under pkt. 2.4.

Ut i fra de dommene som er avsagt av EMD på området kan man i hvert fall se at organer av judisiell art har blitt ansett som ”tribunals”.⁸⁴ Disse har imidlertid som nevnt over vært av halv-offentlig karakter, og er ikke direkte sammenlignbare med rene private organisasjoner. Et halv-offentlig organ vil ligge under statens ansvar, og må således følge art. 6. Å trekke noe generelt ut ifra disse dommene om at art. 6 kan gis virkninger i forhold til slike private organ, altså en tredjepartsvirkning, er derfor ikke mulig. Det må imidlertid i denne sammenheng kunne sies at Sentralstyret bærer preg av å være et judisielt organ, i den forstand at de eksklusjonsvedtak de treffer kan føles som et onde overfor den som rammes og derfor har et visst slektskap med reaksjoner pålagt av domstoler og andre judicielle organer. Dette bør være et argument for at art. 6 bør gis virkning i eksklusjonsprosesser i private organer.

Rekkevidden av ordlyden

Problemet i forhold til å tillegge art. 6 tredjepartsvirkning ut ifra ordlyden, er at en slik virkning ikke ble vurdert av forfatterne da konvensjonen ble skissert og nedtegnet. Tvert imot kommer det frem gjennom forarbeidene at forfatterne av konvensjonen var svært forsiktige med å pålegge statene forpliktelser som ville kreve store ressurser fra disses side.⁸⁵

Konvensjonsforfatterenes syn var at offentlige myndigheter skulle sikre enhver innenfor dens myndighetsområde disse rettighetene og frihetene. Dersom man legger til grunn konvensjonsforfatterenes opprinnelige intensjoner ved utformelsen av en rekke av konvensjonsbestemmelsen, kan disse tyde på at bestemmelsene som pålegger statene å ikke gripe inn i rettighetene verken ble ansett for å inneholde positive plikter eller gjelde direkte mellom to private parter da de ble skrevet.⁸⁶ Opprinnelig synes det derfor som at bestemmelsen altså ikke var ment for å skape plikter for private parter, men kun for å sikre den enkeltes rettsstilling mot andre, via offentlige myndigheter. Likevel har Domstolen akseptert at det er en mulighet for at det foreligger plikter for statene, også der hvor dette ikke kommer uttrykkelig frem gjennom konvensjonsbestemmelsene.⁸⁷ Dette har blant annet skjedd på bakgrunn av Domstolens syn på Konvensjonen som et levende instrument som må tolkes i lys av nåtidens forhold.⁸⁸ Dette kommer jeg tilbake til i punkt 2. 4.

Hva gjelder menneskerettslovens forarbeider viser disse til at en tredjepartsvirkning av bestemmelsene i norsk rett vil bero på en tolkning av disse, men at denne problemstillingen i realiteten ikke kan anses å bli et

⁸⁴ Le Compte, van Leuven og de Meyere mot Belgia, dom 23. juni 1981, Series A, vol. 43, §§ 26 og 55 og H mot Belgia, dom 30. november 1987, Series A, vol. 127, §§ 24-29 og 50.

⁸⁵ Dröge, Cordula, *Positive Verpflichtungen der Staaten in der Europäischen Menschenrechtskonvention*, summary, s. 384.

⁸⁶ van Dijk, Pieter, 'Positive Obligations' Implied in the European Convention on Human Rights: Are the States Still the 'Masters' of the Convention? i *The Role of the Nation-State in the 21st Century*, redigert av Monique Castermans-Holleman, Fried van Hoof og Jacqueline Smith, s. 18 og 22.

⁸⁷ van Dijk, Pieter, 'Positive Obligations' Implied in the European Convention on Human Rights: Are the States Still the 'Masters' of the Convention? i *The Role of the Nation-State in the 21st Century*, redigert av Monique Castermans-Holleman, Fried van Hoof og Jacqueline Smith, s. 18.

vesentlig problem.⁸⁹ Verken Konvensjonen eller menneskerettslovens forarbeidene tar altså standpunkt til problemstillingen om tredjepartsvirkning av bestemmelsene.

Oppsummering

En oppsummering av det som kommer frem i bestemmelsen fører til at man ikke kan slå fast at det følger en tredjepartsvirkninger direkte av ordlyden i art. 6 . På den annen side er det heller ingenting i ordlyden som står i veien for at man kan tillegge bestemmelsen en slik tredjepartsvirkning, slik at den får anvendelse overfor private organisasjoner.⁹⁰ Det kan uansett, som nevnt over, utledes en rekke argumenter av bestemmelsen og dens kontekst som bør tas i betraktning når man vurderer hvorvidt art. 6 bør gjelde i eksklusjonsprosesser i private organisasjoner.

2.2 Rettspraksis

Etter EMK art. 32 (1) er det hovedsakelig Domstolens oppgave å tolke Konvensjonen.⁹¹ Generelt kan det sies at den metode Domstolen benytter seg av når den skal tolke Konvensjonen er dynamisk og effektiv, og derfor må den ta i betraktning internasjonale og konstitusjonelle tendenser som tilsier at også individer må beskyttes når brudd på rettighetene begås av andre private aktører.⁹²

Positive plikter

Det finnes en lang rekke dommer fra EMD som omhandler positive plikter i forhold til konvensjonsbestemmelsene. Spørsmålet er imidlertid om det kan

⁸⁸ Tyrer mot Storbritannia, dom 25. april 1978, Series A, vol. 26, § 31.

⁸⁹ NOU 1993:18, s. 89.

⁹⁰ P. Van Dijk og G. J. H. Van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, s. 25-26

⁹¹ Matscher, Franz, *Methods of Interpretation of the Convention* i *The European System for the Protection of Human Rights*, redigert av R. St. J. Macdonald, F. Matscher og H. Petzold, s. 63.

⁹² Matscher, Franz, *Methods of Interpretation of the Convention* i *The European System for the Protection of Human Rights*, redigert av R. St. J. Macdonald, F. Matscher og H. Petzold, s. 68-70.

ledes en generell teori om positive plikter ut av disse. Dette må det nok helt klart svares nei på, ettersom Domstolen har vært lite villig til å godta noen slik teori, og da den har også avvist at en slik teori finnes.⁹³

Domstolen har uttalt at noen av bestemmelsene i konvensjonen kan inneholde en iboende positiv plikt.⁹⁴ Disse pliktene kan medføre at staten må ta tiltak som egner seg til å sikre rettighetene også i den private sfære som finnes mellom individer.⁹⁵ Bakgrunnen for at Domstolen i disse sakene har pålagt staten en positiv plikt har blant annet vært at de ønsker en effektiv respekt for rettighetene og andre verdier.⁹⁶ Dette kommer jeg tilbake til under punkt 2.4 under.

Å fortolke rettighetene rent negativt vil ikke være i overensstemmelse med *"the object and the purpose"* av flere av rettighetene. I en rekke tilfeller krever Domstolen at det blir tatt positive tiltak, også i den private sfære.⁹⁷

Hva gjelder tredjepartsvirkningen av rettighetene ser det ut til at Domstolen har anført at indirekte tredjepartsvirkning gjør seg gjeldende overfor statene men da i direkte form. Dette skjedde blant annet da Domstolen i saken *X og Y mot Nederland* krevde at individer skulle beskyttes mot andre individers handlinger når disse truer rettighetene i konvensjonen, og at nasjonale domstoler er forpliktet til å beskytte rettighetene når disse blir påberopt i saker mellom private parter.⁹⁸ Det er altså ikke lenger et spørsmål om konvensjonsrettighetene gjelder i private forhold, men hvilke rettigheter dette gjelder og i hvilke grad dette gjelder.⁹⁹

⁹³ Plattform *Ärzte für das Leben* mot Østerrike, dom 21. juni 1989, Series A, vol. 139, § 31.

⁹⁴ Kroon m. fl. mot Nederland, dom 27. oktober 1994, Series A, vol. 297-C, § 31.

⁹⁵ X and Y mot Nederland, dom 26. mars 1985, Series A, vol. 91, § 23.

⁹⁶ Kroon m. fl. mot Nederland, dom 27. oktober 1994, Series A, vol. 297-C, §31, *"..positive obligations inherent in effective respect[for family life and other art. 8 (1) values].."*.

⁹⁷ Plattform *Ärzte für das Leben* mot Østerrike, dom 21. juni 1989, Series A, vol. 139, §32.

⁹⁸ Clapham, Andrew, *Human Rights in the Private Sphere*, s. 181.

⁹⁹ Clapham, Andrew, *Human Rights in the Private Sphere*, s. 90.

Tredjepartsvirkning

Rettspraksis fra Domstolen vedrørende tredjepartsvirkning av konvensjonsbestemmelsene er umulig å finne. Dette kommer av det strukturelle rammeverket i Konvensjonen, som fører til at det er forskjellige rammer for tredjepartsvirkning av konvensjonsbestemmelsene på nasjonalt og overnasjonalt nivå, noe jeg for øvrig kommer tilbake til i punkt 3. For Domstolen kan spørsmålet om tredjepartsvirkning av en konvensjonsbestemmelse ikke oppstå da reglene i EMK kun tillater klager vedrørende brudd begått av statene som er tilsluttet Konvensjonen. Rettspraksis som sier noe om direkte tredjepartsvirkning vil derfor ikke kunne oppstå, nettopp fordi dette spørsmålet oppstår i rettighetsforhold mellom private aktører,¹⁰⁰ og disse har ikke tilgang til Domstolen på grunn av konvensjonens *ratione personae*-prinsipp.¹⁰¹ Dette kommer jeg tilbake til i punkt 3 under.

Imidlertid synes det som om anvendelsen av indirekte tredjepartsvirkning, slik som den har utviklet seg på nasjonalt nivå, har blitt fanget opp på overnasjonalt nivå av Domstolen. I *X og Y mot Nederland* forlangte faktisk Domstolen at staten må sørge for at individer må beskyttes mot handlinger fra andre individer, når disse handlingene bryter rettighetene i konvensjonen.¹⁰² Domstolen foreslo altså ikke at nasjonale domstoler kun var forpliktet til å ta disse rettighetene og verdiene i betraktning i privatrettslige saker, det vil si å gi rettighetene indirekte tredjepartsvirkning. Det synes ut ifra denne dommen som om Domstolen mener at statene er forpliktet til å sikre at nasjonale domstoler beskytter konvensjonsrettighetene når disse man støtter seg til disse mot andre individ.¹⁰³ En direkte form for tredjepartsvirkning er det likevel ikke snakk om her, da det er staten

¹⁰⁰ Clapham, Andrew, *Human Rights in the Private Sphere*, s. 90.

¹⁰¹ P. van Dijk og G. J. H. van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, s. 22-26.

¹⁰² *X og Y mot Nederland*, dom 23. mars 1985, Series A, vol. 91. Se også *Gustafsson mot Sverige*, dom 25. april 1996, Reports 1996-II, § 45, hvor Domstolen uttaler: "it follows that national authorities may, in certain circumstances, be obliged to intervene in the relationship between private individuals by taking reasonable and appropriate measures to secure the effective enjoyment (of the negative right to freedom of association)".

Domstolen henvender seg til i dommen. Den viser likevel en utvikling i anerkjennelsen av individers plikter under Konvensjonen, noe som bør tas i betraktning ved avgjørelsen av om art. 6 bør tillegges virkning ved eksklusjonsprosesser i private partier.

Formålstolkning

Rettspraksis fra Domstolen gir også viktige indikasjoner på hvordan Konvensjonen bør tolkes. Ut i fra noen av de mest sentrale avgjørelsene kan man se at EMD anvender det man kaller formålstolkning for å oppnå best mulig beskyttelse av rettighetene i Konvensjonen.¹⁰⁴ Videre legger Domstolen vekt på at konvensjonsbestemmelsene skal tolkes slik at de blir praktiske og effektive,¹⁰⁵ og at de tolkes i samsvar med idealene og verdiene i et demokratisk samfunn.¹⁰⁶ Som jeg kommer tilbake til i punkt 2.3, har Domstolen i denne forbindelse lagt stor vekt på blant annet demokrati¹⁰⁷ og prinsippet om "the rule of law".¹⁰⁸ Disse verdiene i Konvensjonen utgjør, som jeg kommer tilbake til i punkt 2.3, viktige argumenter for at art. 6 bør gjelde i eksklusjonsprosesser i private organisasjoner.

Domstolen har altså ikke sett seg bundet av noen ren ordlydsfortolkning, men har valgt en tilnærming til Konvensjonen som er teleologisk. På denne måten har Domstolen illustrert en slags forpliktelse overfor den betydning det har å beskytte rettighetene effektivt, noe jeg kommer tilbake til i punkt 2.4.¹⁰⁹ Dette har bidratt til at staten har blitt ansvarliggjort også der hvor brudd har blitt begått av private aktører, og staten ikke har foretatt seg nok for å forhindre dette. De synspunkter som man her ser Domstolen har gitt på

¹⁰³ Clapham, Andrew, *Human Rights in the Private Sphere*, s. 180-181.

¹⁰⁴ Se blant annet Soering mot Storbritannia, dom 7. juli 1989, Series A, vol. 161, § 87.

¹⁰⁵ Se blant annet Artico mot Italia, dom 13. mai 1980, Series A, vol. 37, § 33.

¹⁰⁶ Se blant annet Kjeldsen, Busk Madsen og Pedersen mot Danmark, dom 7. desember 1976, Series A, vol. 23, § 53.

¹⁰⁷ United Communist Party of Turkey m. fl. mot Tyrkia, dom 30. januar 1998, Reports 1998-I, §§ 25 og 45.

¹⁰⁸ Golder mot Storbritannia, dom 21. februar 1975, Series A, vol. 18, § 34.

¹⁰⁹ McNerney, Siobhán, *The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and the Evolution of Fundamental Rights in the 'Private Domain'* i *Renegotiating Westphalia*, redigert av C. Harding og C. L. Lim, s. 299.

hvordan Konvensjonen bør tolkes, er argumenter for at art. 6 bør tillegges virkning i eksklusjonsprosesser i private organisasjoner.

2.3 Tradisjoner art. 6 bygger på

2.3.1 Historikk

Den europeiske menneskerettighetskonvensjon er et produkt av Den annen verdenskrig, da behovet for internasjonal beskyttelse av menneskerettigheter ble tydeliggjort. Beskyttelsen av disse rettighetene viste seg å være helt utilstrekkelig i denne perioden, og noe måtte gjøres. Europarådet, som stod bak utarbeidelsen av konvensjonen, var en del av de vesteuropeiske staters ideologiske og politiske reaksjon mot overgrep fra naziregimet under andre verdenskrig og mot østblokken, blant annet Sovjets okkupasjon av Tsjekkoslovakia i 1948. Ut ifra disse hendelsene ønsket de vesteuropeiske landene, som var Europarådets medlemmer på denne tiden, å opprette et system bestående av fundamentale verdier som deres rettslige og sosiale orden skulle hvile på. Konvensjonens verdisystem og formål er en konsekvens av disse historiske hendelsene.¹¹⁰

Bakgrunnen for EMK art. 6 var at den enkeltes rettstilling skulle trygges mot andre, først og fremst myndighetene. Den skulle bidra til å skape rettssikkerhet for individet, slik at man kunne unngå maktmisbruk fra myndighetene. Ut ifra dette skulle man skape en rettferdig rettergang, og sikre at man hadde uavhengige domstoler.¹¹¹

¹¹⁰ P. van Dijk og G. J. H. van Hoof, *Theory and practice of the European Convention on Human Rights*, s.1-2.

¹¹¹ Møse, Erik, *Menneskerettigheter*, s. 297.

2.3.2 Fortalen

I Konvensjonens fortale finner man det verdssystemet som ble lagt til grunn av Europarådet ved utarbeidelsen av Konvensjonen. Fortalen lyder som følger:

Undertegnede regjeringer, medlemmer av Europarådet,
som tar i betraktning Verdenserklæringen om
menneskerettighetene, kunngjort av De forente nasjoners
generalforsamling den 10. desember 1948;

som tar i betraktning at denne erklæringen har som mål å
sikre at de rettigheter den fastslår, blir universelt og effektivt
anerkjent og etterlevd;

som tar i betraktning at Europarådet har som mål å skape
større enhet blant sine medlemmer, og at en av måtene dette mål kan
nås på, er å opprettholde og videreføre menneskerettighetene og de
grunnleggende friheter;

som på ny bekrefter sin oppriktige tro på disse
grunnleggende friheter, som danner grunnlaget for rettferdighet og
fred i verden, og som best kan opprettholdes gjennom et effektivt
politisk demokrati, og på den annen side gjennom en felles forståelse
og etterlevelse av de menneskerettighetene de avhenger av;

idet de som regjeringer i likesinnede europeiske stater med
en felles arv av politiske tradisjoner, idealer og frihet og
rettsstatsprinsipper, har besluttet å ta de første skritt til en felles
gjennomføring av visse av de rettigheter som er uttrykt i
Verdenserklæringen; er blitt enig om følgende:

Det legges i fjerde preambulære setning vekt på enhet mellom
medlemslandene gjennom *”å opprettholde og videreføre
menneskerettighetene og de grunnleggende friheter”*. Videre legges det i
femte preambulære setning vekt på at disse *”best kan opprettholdes
gjennom et effektivt politisk demokrati, og på den annen side gjennom en*

felles forståelse og etterlevelse av de menneskerettighetene de avhenger av”. I siste preambulære setning uttales det i fortalen at de europeiske stater har ”*en felles arv av politiske tradisjoner, idealer, frihet og rettsstatsprinsipper*”.

Domstolen slo i *Golder mot Storbritannia* fast at fortalen er nyttig for å slå fast gjenstand og formål for Konvensjonen.¹¹² Dette er også Domstolen berettiget til å gjøre etter Wienkonvensjonen.¹¹³ Derfor vil jeg i det følgende drøfte hvorvidt verdisystemet i denne kan føre til at art. 6 bør komme til anvendelse på eksklusjonsprosesser i private organisasjoner.

Fortalen viser til Verdenserklæringen om menneskerettigheter av 1948. Det synes ut ifra dette klart at denne har hatt innvirkning på hva slags tilnæringsmåte man skulle benytte for å beskytte menneskerettighetene. Verdenserklæringen var altså en del av bakgrunnen for oppbygningen EMKs verdisystem. For å forstå verdisystemet i EMK, kan det derfor være nyttig å se på noen av de verdier Verdenserklæringen ønsker å ivareta.¹¹⁴

a) Integritet

Menneskets ”*iboende verdighet*” er en fremtredende verdi i Verdenserklæringen. Dette kommer frem gjennom erklæringens tredje preambulære setning. Denne integriteten er ikke referert til i EMK. Fortalen henviser imidlertid til at konvensjonspartene tar i betraktning at Verdenserklæringen skal etterleves effektivt, og dette antyder at også EMK anser menneskets integritet som en av sine sentrale verdier.¹¹⁵ Begrepet har imidlertid aldri blitt definert i EMK sammenheng, selv om det nå og da har blitt henvist til av Domstolen.¹¹⁶

¹¹² *Golder mot Storbritannia*, dom 21. februar 1975, Series A, vol. 18, § 34.

¹¹³ Wienkonvensjonen art. 31 (2); fortalen utgjør en viktig del av ”*the context*” som bestemmelsen viser til.

¹¹⁴ Verdenserklæringen av 1948, *Preamble*.

¹¹⁵ J. A. Carillo Salcedo, *The Place of the European Convention in International Law* i *The European System for the Protection of Human Rights*, redigert av R. St. J. Macdonald, F. Matscher og H. Petzold.

Andrew Clapham anser individuell verdighet som en underliggende, men sentral tendens i konvensjonen.¹¹⁷

Menneskets iboende verdighet kan altså være av betydning ved drøftelsen av hvorvidt en tredjepartsvirkning kan ledes ut av art. 6. Et viktig synspunkt i forbindelse med ivaretagelsen av den individuelle integritet er at det for et enkeltindivid ikke vil ha betydning hvem som begår brudd på rettighetene, men at det faktisk skjer en krenkelse overfor dets integritet. Individets verdighet vil krenkes uavhengig av om det er private eller offentlige aktører som står bak bruddet, og man kan hevde at beskyttelse mot krenkelse av rettighetene derfor kan være like viktig for individet hvor det skjer et overtramp fra private organisasjoners side.

b) Demokrati

I EMKs fortale kommer det frem at demokrati er en viktig verdi i Konvensjonen. Det sies her i femte preambulære setning at opprettholdelsen og videreføringen av menneskerettighetene best kan sikres gjennom effektivt politisk demokrati.¹¹⁸

Domstolen har uttalt i en grunnleggende dom at denne politiske modellen representerer en av Konvensjonens viktigste underliggende verdier, og er av stor betydning for Konvensjonen.¹¹⁹ Videre har EMD flere ganger uttalt at Konvensjonen ble utformet for å håndheve og fremme demokratiske idealer og verdier.¹²⁰

Demokratiets rolle i Konvensjonen kommer også frem gjennom art. 8 til 11, som sier at inngrep i rettighetene ikke kan skje unntatt når dette er

¹¹⁶ Lawless mot Irland, dom 1. juli 1961, Series A, vol. 1, dissens av dommer Mariadakis.

¹¹⁷ Clapham, Andrew, *Human Rights in the Private Sphere*, s. 148-149.

¹¹⁸ EMK, Fortalen.

¹¹⁹ United Communist Party of Turkey m. fl. mot Tyrkia, dom 30. januar 1998, Reports 1998-I, § 45.

¹²⁰ Se blant annet Kjeldsen, Busk Madsen og Pedersen mot Danmark, dom 7. desember 1976, Series A, vol. 23, § 53.

”nødvendig i et demokratisk samfunn”. Likeledes finnes henvisninger til demokrati som verdi også i andre rettigheter og friheter i Konvensjonen.

Domstolen uttalte i *United Communist Party of Turkey*-dommen at visse bestemmelser i Konvensjonen er å anse som karakteristiske for et demokratisk samfunn. Det sentrale her er at art. 6 var en av bestemmelsene som ble ansett for å være særlig viktig i et demokratisk samfunn.¹²¹ Dette er et hensyn som bør tillegges vekt ved avgjørelsen av hvorvidt art. 6 bør anvendes i eksklusjonsprosesser i private organisasjoner. I *Delcourt mot Belgia* uttalte Domstolen at retten til en rettferdig rettergang har en så fremstående plass i et demokratisk samfunn at en restriktiv tolkning av art. 6 (1) ikke vil være i samsvar med formålet til bestemmelsen.¹²² Ut ifra Domstolens uttalelser og fortalen i Konvensjonen kan man se at demokrati er den eneste politiske modellen som er i samsvar med Konvensjonens verdier og idealer. Den viktige rollen retten til rettferdig rettergang har en i et demokrati har ført til at disse to verdiene henger svært tett i sammen.

Domstolens uttalelser om bestemmelsens betydning i et demokratisk samfunn bør således være viktige argumenter for at bestemmelsen bør gjelde i prosesser som griper inn i individets private sfære, uavhengig av om det er offentlige eller private organer som står bak disse.

c) ”The rule of law”

I fortalen legges det også vekt på ”the rule of law”, det vil grovt sagt si rettsstatsprinsipper.

Dette prinsippet er helt klart en viktig underliggende verdi det tas hensyn til når man anvender Konvensjonens bestemmelser, og da særlig art. 6. At prinsippet er en sentral verdi i EMK-systemet kommer også frem gjennom art. 3 i Europarådets statutter, hvor det fremgår at alle medlemsland må være tilhengere av rettsstatsprinsippet. Dette har også blitt lagt vekt på av

¹²¹ United Communist Party of Turkey m. fl. mot Tyrkia, dom 30. januar 1998, Reports 1998-I, § 45.

Domstolen.¹²³ Prinsippet om ”*the rule of law*” har sammenheng med demokrati som en viktig verdi i Konvensjonen.¹²⁴

Domstolen uttalte i *Golder mot Storbritannia* at en av grunnene til at de europeiske statene som var med på opprettelsen av Konvensjonen ønsket en slik kollektiv gjennomføring på regionalt plan av noen av Verdenserklæringens rettigheter, var nettopp deres grunnleggende tro på prinsippet om ”*the rule of law*”. Prinsippet er derfor svært viktig ved tolkningen av art. 6.¹²⁵ Videre har Domstolen uttalt at hele Konvensjonen er inspirert av prinsippet.¹²⁶ På bakgrunn av disse uttalelsene er overholdelsen av dette prinsippet derfor vesentlig med tanke på gjenstanden og formålet med Konvensjonen, selv om dette ikke direkte kommer til uttrykk i konvensjonsteksten.¹²⁷ Gjennom *Golder*-dommen gir Domstolen altså uttrykk for at beskyttelsen av rettstatsprinsippet må ivaretas gjennom art. 6 for at denne bestemmelsen skal være effektiv nok.

Det finnes ingen autoritative definisjoner av begrepet ”*the rule of law*”, som en EMK verdi, fra Domstolen. Imidlertid er det visse trekk som kjennetegner begrepet når det blir brukt i sammenheng med verdisystemet i EMK.

Den formelle oppfatning av rettstatsprinsippet er at det skal yte et system som sørger for at statens myndighetsbruk er underlagt lover og regler for å forhindre at vilkårlig bruk av makt forekommer, samt at det skal sørge for likhet for loven og forutsigbarhet i den enkeltes rettsstilling.¹²⁸ Videre innebærer prinsippet retten for private til å ha adgang til uavhengige

¹²² Delcourt mot Belgia, dom 17. januar 1970, Series A, vol. 11.

¹²³ Golder mot Storbritannia, dom 21. februar 1975, Series A, vol. 18, § 34.

¹²⁴ United Communist Party of Turkey m. fl. mot Tyrkia, dom 30. januar 1998, Reports 1998-I, § 45 i sammenheng med Golder mot Storbritannia, dom 21. februar 1975, Series A, vol. 18, § 34.

¹²⁵ Golder mot Storbritannia, dom 21. februar 1975, Series A, vol. 18, § 34.

¹²⁶ Engel m. fl. mot Nederland, dom 8. juni 1976, Series A, vol. 22, § 69.

¹²⁷ Golder mot Storbritannia, dom 21. februar 1975, Series A, vol. 18, § 34.

¹²⁸ Malone mot Storbritannia, dom 2. august 1984, Series A, vol. 82, § 68.

dømmende organer ved rettslige tvister.¹²⁹ Også rettergangsgarantier og adgang til domstoler er en viktig del av rettsstatsprinsippet i Konvensjonens forstand.

Ut ifra disse trekkene kan man se at prinsippet skal sørge for rettssikkerhet, og at det kommer frem i konsentrert form gjennom art. 6 i Konvensjonen.¹³⁰ Både prinsippet og bestemmelsen i art. 6 skal i hovedsak beskytte individet mot staten, og på denne måten skape rettssikkerhet for individet. Spørsmålet om å gi art. 6 virkning også i forhold til private organer som utøver judisielle funksjoner oppstår imidlertid også her da prinsippet om at individets rettsstilling- og sikkerhet også kan settes i fare ved prosesser i private organisasjoner.¹³¹ Rettstatsprinsippet er av så fundamental betydning at det oppstår et spørsmål om dets hovedtrekk også bør anvendes overfor private organer som behandler saker vedrørende andre individ. Vilkaarlige overgrep fra disse organene kan ha like stor innvirkning på individet som overgrep fra staten, og kravet til beskyttelse i form av dette prinsippet gjør seg derfor ikke mindre gjeldende her enn i forhold til det offentlige.

Dersom man skal tolke art. 6 i lys av "*its object and purpose*"¹³², må det legges vekt på at denne bestemmelsen er nedfelt i Konvensjonen på bakgrunn av prinsippet om "*the rule of law*". Rettssikkerhetsgarantien er en helt sentral verdi i et demokratisk samfunn. Uten rettsikkerhetsgarantier er det helt klart vanskelig å kunne karakterisere et samfunn for demokratisk. Disse to verdiene henger som tidligere nevnt svært tett i sammen. En formålstolkningen av art. 6 fører til at man ved anvendelsen og tolkningen av denne konvensjonsbestemmelsen skal fremme de verdier som er nedfelt i konvensjonen. Dersom man tillegger art. 6 virkning i eksklusjonsprosesser i private organer vil man oppnå at rettstatsprinsippet blir ivaretatt også her. Dette vil bidra til å fremme rettssikkerhetsverdien i Konvensjonen,

¹²⁹ Klass m. fl. mot Tyskland, dom 6. september 1978, Series A, vol. 28, § 55.

¹³⁰ Sunday Times mot Storbritannia, dom 26. april 1979, Series A, vol. 30, § 55.

¹³¹ Aall, Jørgen, *Rettergang og Menneskerettigheter*, s. 467.

¹³² Wienkonvensjonens art. 31 (1).

uavhengig hvem som er parter i saken. På denne måten vil man fremme fortalens klare vekt på demokrati og rettsstatsgarantier som sentrale verdier ved anvendelsen av Konvensjonen. Dette er et viktig argument for at art. 6 bør gjelde i eksklusjonsprosesser i private organisasjoner.

2.4 Effektivitetsprinsippet

Allerede i Konvensjonens fortale blir det slått fast at den har som mål å sikre at de rettigheter den fastslår blir effektivt anerkjent og etterlevd.¹³³ Effektivitetsprinsippet fører til at Domstolen i visse tilfeller bruker en utvidende tolkning på rekkevidden og innholdet av rettighetene og frihetene i Konvensjonen. Prinsippet har særlig blitt brukt til å argumentere for at noen av bestemmelsene inneholder positive plikter for statene, selv om dette ikke kommer klart frem i konvensjonsteksten, nettopp for å oppnå en effektiv etterlevelse av rettighetene.¹³⁴

Prinsippet har blitt gitt en viktig rolle gjennom praksis fra Domstolen. I flere av dens avgjørelser kommer det frem at Domstolen foretrekker en praktisk og effektiv tolkning, fremfor å benytte seg av en formell tolkningsteknikk. Dette betyr at det ikke er nok at rettighetene fungerer i teoretisk forstand, men at det er nødvendig for Domstolen å undersøke individets faktiske stilling.

I *Artico*-dommen, som omhandlet art. 6 (3) (c), uttalte Domstolen at Konvensjonen ikke har til hensikt å garantere rettigheter som bare er teoretiske eller illusoriske, men i stedet rettigheter som er praktiske og effektive. Videre kom det frem at dette prinsippet er spesielt viktig ut ifra

¹³³ EMK, Fortalens tredje preambulære setning.

¹³⁴ van Dijk, Pieter, 'Positive Obligations' Implied in the European Convention on Human Rights: Are the States Still the 'Masters' of the Convention? i *The Role of the Nation-State in the 21st Century*, redigert av Monique Castermans-Holleman, Fried van Hoof og Jacqueline Smith, s. 25. Se også Merrils, J. G. *The Effectiveness principle i The Development of International Law by the European Court of Human Rights*, s. 89-112.

den fremtredende plassen retten til en rettferdig rettergang har i et demokratisk samfunn.¹³⁵

At retten til retten til rettferdig rettergang må beskyttes effektivt ut ifra dens sentrale posisjon i et demokratisk samfunn kom også fram i *Adolf*-dommen. Domstolen uttalte her at denne rettigheten støtter en faktisk ("*substantive*") fremfor en formell oppfatning av begrepet "*siktet*" i art. 6. Videre uttalte Domstolen at dette driver den til å se forbi det ytre ved prosedyren, og at den derfor må undersøke realiteten ved denne i stedet.¹³⁶

Når Domstolen søker en slik faktisk oppfatning av begrepet "*siktet*", er dette bare en annen måte å uttrykke målet om effektivitetsprinsippet på.

For å oppnå respekt for rettighetene og verdiene i Konvensjonen ble det lagt vekt på effektivitetsprinsippet også i *Kroon mot Nederland*.¹³⁷

Disse dommene er noen få av mange som viser Domstolens fokus på den effektive beskyttelsen av konvensjonsrettighetene.

Noen av bestemmelsene i EMK krever som tidligere nevnt at statene foretar visse handlinger, slik som art. 6. Domstolen har imidlertid nyttiggjort seg av effektivitetsprinsippet ved å bruke dette til å pålegge statene slike positive plikter også der hvor bestemmelsene i Konvensjonen ikke er utformet slik at staten pålegges slike.¹³⁸ Den vekt som har blitt lagt på effektivitetsprinsippet skyldes at Domstolen har hatt et ønske om fullstendig og effektiv beskyttelse av rettighetene og verdiene i Konvensjonen. Bestemmelsene krever at man skal ha "rett til" eller "rett til respekt for" disse rettighetene og verdiene. Det er begrepet "respekt" som har ført til det utvidete syn man har i dag på statens ansvar for at rettighetene blir overholdt og sikret, og at rettighetene nå blir ansett for å være langt mer enn retten til å bli sikret mot inngrep fra offentlige myndigheter. De positive plikter som har blitt

¹³⁵ *Artico mot Italia*, dom 13. mai 1980, Series A, vol. 37, § 33.

¹³⁶ *Adolf mot Østerrike*, dom 23. mars 1982, Series A, vol. 49, § 30.

¹³⁷ *Kroon m. fl. mot Nederland*, dom 27. oktober 1994, Series A, vol. 297-C, § 31.

¹³⁸ *Marecx mot Belgia*, dom 13. juni 1979, Series A, vol. 31 og *X og Y mot Nederland*, dom 26. mars 1985, Series A, vol. 91.

innfortolket i Konvensjonen kan sies å ha oppstått nettopp på bakgrunn av dette effektivitetsprinsippet, og bidrar til en mer fullstendig beskyttelse av rettighetene og verdiene.¹³⁹

Slik ser man hvordan dette prinsippet blir brukt til å tillegge bestemmelsene et videre anvendelsesområde enn den i utgangspunktet har ut ifra ordlyden.

Prinsippet har også nær sammenheng med prinsippet om dynamisk fortolkning, da en effektiv beskyttelse av rettighetene best oppnås gjennom denne type fortolkning av Konvensjonen.¹⁴⁰ Gjennom fortalen viser forfatterne av Konvensjonen hvilke viktig verdi de mente den generelle respekt for menneskerettighetene mellom stat og individ var. Det har også blitt hevdet at fortalen tilskynder til en dynamisk fortolkning av Konvensjonen gjennom å legge vekt på ”... *the further realisation of human rights and fundamental freedoms...*”.¹⁴¹

Ser man art. 6 i sammenheng med et av målene i Europarådet, som er integrasjon av medlemslandene, og at dette skal oppnås blant annet gjennom en videre realisering av menneskerettighetene,¹⁴² kan det hevdes at prinsippet om en dynamisk fortolkning av rettighetene fremheves også her.

En rekke endringer har skjedd i samfunnet siden Konvensjonen ble nedtegnet. Nye grupper har fått makt i samfunnet, slik som skoler, pressgrupper, kirker, interessegrupper, politiske partier, arbeidsorganisasjoner og idrettsorganer, og disse kan ofte true rettighetene

¹³⁹ McInerney, Siobhán, *The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and the Evolution of Fundamental Rights in the 'Private Domain' i Renegotiating Westphalia*, redigert av C. Harding og C. L. Lim, s. 294.

¹⁴⁰ McInerney, Siobhán, *The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and the Evolution of Fundamental Rights in the 'Private Domain' i Renegotiating Westphalia*, redigert av C. Harding og C. L. Lim, s. 287.

¹⁴¹ EMK, Fortalens fjerde preambulære setning. Matscher, Franz, *Methods of Interpretation of the Convention i The European System for the Protection of Human Rights*, redigert av R. St. J. Macdonald, F. Matscher og H. Petzold, s. 69.

¹⁴² Europarådets statutter art. 1.

og frihetene i Konvensjonen på lik linje med offentlige myndigheter.¹⁴³ I dagens samfunn kan altså individer oppleve autoritet, undertrykkelse og fremmedgjøring også fra forskjellige private organer, mens det tidligere var statsapparatet som først og fremst var tilegnet disse egenskapene. Videre privatiseres statens organer og selskaper i større grad en tidligere, noe som skaper et behov for å sørge for at staten ikke på denne måten kan omgå sine menneskerettslige forpliktelser gjennom slik privatisering.¹⁴⁴ En lang rekke organisasjoner i den private sfære er også tillagt judisielle funksjoner, og kan gripe inn i individets rettigheter på tilnærmet samme måte som det myndighetene kan gjøre. Behovet for en betryggende fremgangsmåte ved ileggelse av reaksjoner fra disse er derfor helt klart til stede. Dette er et argument for at art. 6 bør gjelde som en overordnet norm også i eksklusjonssaker i private organisasjoner.

Domstolen legger vekt på at bestemmelsene i Konvensjonen er ment til å reflektere sosiale forandringer, og har uttalt at Konvensjonen må tolkes i lys av dagens forhold.¹⁴⁵ Selv om denne uttalelsen kom i forbindelse med art. 8, var den generell og har vært gjentatt i forbindelse med flere andre bestemmelser.¹⁴⁶ Det er derfor grunn til å legge vekt på at den utvikling som har skjedd på dette området, og at Domstolen flere ganger har valgt å tolke bestemmelsene dynamisk i stedet for å anvende en ren ordrett tolkning.¹⁴⁷ Det tradisjonelle skillet mellom offentlige og private aktører sammen med

¹⁴³ Alkema, E.A, *The Third-Party Applicability or "Drittwirkung" of the European Convention on Human Rights* i *Protecting Human Rights: The European Dimension*, redigert av F. Matscher og H. Petzold, s. 34 og McInerney, Siobhán, *The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and the Evolution of Fundamental Rights in the 'Private Domain'* i *Renegotiating Westphalia*, redigert av C. Harding og C. L. Lim, s.303.

¹⁴⁴ Alkema, E. A, *The Third-Party Applicability or "Drittwirkung" of the European Convention on Human Rights* i *Protecting Human Rights: The European Dimension*, redigert av F. Matscher og H. Petzold, s. 34.

¹⁴⁵ *Marckx mot Belgia*, dom 13. juni 1979, Series A, vol. 31.

¹⁴⁶ *Tyrer mot Storbritannia*, dom 25. april 1978, Series A, vol. 26, *Dudgeon mot Storbritannia*, dom 22. oktober 1981, Series A, vol. 45 og *Johnston m. fl. mot Irland*, dom 18. desember 1986, Series A, vol. 112.

¹⁴⁷ McInerney, Siobhán, *The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and the Evolution of Fundamental Rights in the 'Private Domain'* i *Renegotiating Westphalia*, redigert av C. Harding og C. L. Lim, s. 287.

det maktforhold dette representerte i samfunnet, vil ut ifra en dynamisk tolkning kunne miste sin relevans og heller anses for å tilhøre fortiden.¹⁴⁸

Det har også blitt hevdet at Konvensjonen har utviklet seg i retninger som ikke kunne forutses da den ble nedtegnet, og at tradisjonelle antagelser vedrørende Konvensjonen som et instrument kun mellom stat og individ, har liten tilknytning til hva Konvensjonen er i dag. Argumenter som er knyttet til hva EMK var ment til å regulere er ut ifra dette synspunktet til liten nytte i dag.¹⁴⁹

Ut ifra denne utviklingen må art. 6 ikke lenger nødvendigvis tolkes ut ifra det tradisjonelle utgangspunkt om at bestemmelsen bare gjelder mellom stat og individ, men heller ses i sammenheng med dagens forhold og behovet for å oppnå en effektiv beskyttelse overfor private aktører. I denne sammenheng er det viktig å huske på den fundamentale betydning art. 6 har.

Bestemmelsens viktige rolle kan det er et argument for at den bør gjelde også i rettsforhold mellom private aktører.¹⁵⁰

Effektivitetsprinsippet kan altså også brukes til å argumentere for at art. 6 bør gjelde i eksklusjonsprosesser i private organisasjoner, fordi det legger vekt på den effektive respekten for konvensjonsbestemmelsene og dette kan blant annet oppnås ved at private aktører også følger bestemmelsen.¹⁵¹

¹⁴⁸ McInerney, Siobhán, *The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and the Evolution of Fundamental Rights in the 'Private Domain' i Renegotiating Westphalia*, redigert av C. Harding og C. L. Lim, s. 289.

¹⁴⁹ McInerney, Siobhán, *The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and the Evolution of Fundamental Rights in the 'Private Domain' i Renegotiating Westphalia*, redigert av C. Harding og C. L. Lim, s. 283-284.

¹⁵⁰ Alkema, E.A, *The Third-Party Applicability or "Drittwirkung" of the European Convention on Human Rights i Protecting Human Rights; The European Dimension*, redigert av F. Matscher og H. Petzold, s. 33.

¹⁵¹ Alkema, E. A, *The Third-Party Applicability or "Drittwirkung" of the European Convention on Human Rights in Protecting Human Rights: The European Dimension*, redigert av F. Matscher og H. Petzold, s. 33-47.

2.5 Organisasjonsfriheten i art. 11

Retten til foreningsfrihet er en svært sentral rettighet i et demokrati, og kjernen i bestemmelsen er vernet mot inngrep fra myndighetene. Foreningsfriheten omfatter i utgangspunktet enhver frivillig forening bestående av flere naturlige og/eller juridiske personer. Foreningen må opprettes for et visst tidsrom, og ha en institusjonell struktur og opprettes for felles interesser.¹⁵² Både politiske partier¹⁵³ og fagorganisasjoner¹⁵⁴ er foreninger i art. 11s forstand, mens organisasjoner opprettet av det offentlige anses for å verne om offentlige interesser og faller derfor utenfor.¹⁵⁵

Dersom man skal unngå å gjøre foreningsfriheten illusorisk må staten ha en plikt til å la foreningene få tilstrekkelig spillerom til å kunne fungere. Foreningsfriheten innebærer ikke bare retten til å danne en organisasjon, men også retten til å opprette egne styringsregler og administrere egne anliggender.¹⁵⁶ Organisasjonen må få anledning til å jobbe for sin sak, uten at staten begår inngrep i dette arbeidet, med mindre det er tillatt etter artikkelens annet ledd.¹⁵⁷ Denne selvbestemmelsesretten for private organisasjoner er også referert til i *United Communist Party of Turkey-dommen*.¹⁵⁸

Dersom norske domstoler skulle måtte gripe inn overfor private organisasjoner for å pålegge disse å følge art. 6 i eksklusjonsprosesser, vil de altså gripe inn i deres frihet til å regulere egne styringsregler. Det vil da kunne oppstå en konflikt mellom friheten til å regulere slike regler for organisasjonen og retten til rettssikkerhet for medlemmene.

¹⁵² P. Van Dijk og G. J. H. Van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, s. 591-593.

¹⁵³ Vogt mot Tyskland, dom 26. september 1995, Series A, vol. 323.

¹⁵⁴ Fagorganisasjoner er for øvrig uttrykkelig nevnt i art. 11.

¹⁵⁵ Le Compte, Van Leuven og De Meyere mot Belgia, dom 23. juni 1981, Series A, vol. 43, §§ 26-27.

¹⁵⁶ Clayton, R. og Tomlinson, H., *The Law of Human Rights*, s. 73.

¹⁵⁷ P. van Dijk og G. J. H. van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, s. 599-600.

For at domstolene ved staten skal kunne gripe inn overfor en privat organisasjon på denne måten, må det avgjøres om art. 11 annet ledd er oppfylt. Dersom staten skal kunne gripe inn overfor private organisasjoner må inngrepet være foreskrevet ved lov, det må være nødvendig i et demokratisk samfunn ut ifra et av de hensyn som er angitt i annet ledd.

For det første må det kunne sies at dersom domstolene skulle velge å gripe inn overfor private organisasjoner på en måte som nevnt over vil dette skje på bakgrunn av EMK art. 6. Denne bestemmelsen er inkorporert i norsk rett gjennom menneskerettsloven, slik at kravet til at inngrepet må være foreskrevet ved lov må sies å være oppfylt. Den neste avveining som må skje er om et slikt inngrep er nødvendig i et demokratisk samfunn av hensyn til å beskytte andres rettigheter og friheter. Nødvendighetsvurderingen er en sammensatt vurdering av om det blant annet foreligger tvingende samfunnsmessig behov, om inngrepet er forholdsmessig og om det foreligger relevante og tilstrekkelige grunner til å pålegge private organisasjoner å følge art. 6.¹⁵⁹

Begrensningene i art. 11 (2) må imidlertid tolkes strengt. Bare overbevisende og tvingende grunner kan tilsi innskrenkninger i politiske partiers foreningsfrihet, og dermed også i deres rett til å forme egne styringsregler.¹⁶⁰ Det må altså foreligge forholdsmessighet mellom å sikre medlemmene i private organisasjoner rettssikkerhet etter art. 6 og på denne måten gripe inn i organisasjonens interne styringsregler som er en del av foreningsfriheten etter art. 11 (1). Det vil her oppstå en rettighetskonflikt mellom art. 6 og art. 11, hvor det må foretas en avveining mellom de to konvensjonsbestemmelsene, og ut ifra denne avgjøre om rettssikkerheten eller foreningsfriheten skal veie tyngst. Ut i fra denne avveiningen vil man

¹⁵⁸ United Communist Party of Turkey m. fl. mot Tyrkia, dom 30. januar 1998, Reports 1998-I, § 56.

¹⁵⁹ Harris, D. J. , O'Boyle, M. og Warbrick, C. *Law of the European Convention on Human Rights*, s. 283-301.

¹⁶⁰ United Communist Party of Turkey m. fl. mot Tyrkia, dom 30. januar 1998, Reports 1998-I, § 46.

kunne avgjøre om staten ved domstolene kan gripe inn overfor private organer og pålegge disse å følge Konvensjonens art. 6, eller om de må avstå fra dette ut ifra hensynet til foreningsfriheten.

2.6 Konsekvenser av at art. 6 tilføres tredjepartsvirkninger

Dersom nasjonale domstoler blir pålagt av konvensjonsorganene å sikre at private organisasjoner følger art. 6 i eksklusjonsprosesser kan dette få flere konsekvenser.

For det første må bestemmelsen indirekte respekteres av private organisasjoner ved at staten får en oppfordring fra EMD til å restrukturere sitt lovverk i henhold til organisasjonsfriheten. Staten er som tidligere nevnt forpliktet til å sikre enhver innenfor sitt myndighetsområde de rettigheter og friheter som går frem av Konvensjonen.¹⁶¹ Dersom dette ikke gjøres hvor staten har en plikt til dette, kan staten bli dømt for brudd på de aktuelle bestemmelser i EMK. Staten kan samtidig som krenkelse bli statuert, bli pålagt å betale erstatning til den krenkede part etter Konvensjonens art. 41. Etter dette forventes det også fra konvensjonsorganenes side at staten foretar en lojal implementering på nasjonalt plan, slik at nasjonale regler blir overensstemmende med konvensjonsorganenes tolkning av disse.

Dersom private organisasjoner indirekte må respektere art. 6, kan dette bety at den delen av organisasjonen som styrer eksklusjonsprosessene må omorganiseres for å oppfylle kravene som stilles i bestemmelsen til at dømmende organer må være upartiske og uavhengige, slik at dette organet verken har tilknytning til saken eller partene. Videre kan det få konsekvenser ved at disse organisasjonene må settes inn i hvilke krav som stilles etter EMK, da de som sitter der i stor grad vil være personer uten kjennskap til konvensjonsbestemmelsene.

¹⁶¹ EMK art. 1.

Å være tilsluttet en forening er en svært viktig del av mange menneskers liv og arbeid, og som nevnt foran i punkt 1. 5 kan foreningens til dels inngripende beføyelser utvilsomt føles som et onde for den som rammes. Dette skaper et behov for en betryggende fremgangsmåte ved ileggelse av reaksjoner i private organisasjoner, som best kan oppnås ved at art. 6 må respekteres av foreningene. Som nevnt i punkt 2. 4 vil en konsekvens av at bestemmelsen må respekteres av private foreninger derfor være at man oppnår en bedret rettssikkerhet for organisasjonens medlemmer, ved at disse er sikret visse rettigheter i en eksklusjonsprosess.

En annen konsekvens av at private organisasjoner indirekte blir pålagt å respektere art. 6, er at det kan oppstå en større grad av overprøving for domstolene i slike saker dersom man oppstiller krav til private organers dømmende virksomhet. For det første vil dette kunne skje fordi et langt større antall organisasjoner må følge art. 6 enn det som er tilfellet i dag, slik at antall saker vedrørende bestemmelsen vil stige. For det andre vil medlemmene kunne få en større grad av kunnskap hva gjelder sine rettigheter, og på bakgrunn av dette gå for domstolsprøving etter eksklusjonsprosessens slutt.

Nok en konsekvens kan være at det ikke lenger vil være et skille mellom privat og offentlige aktører i menneskerettslig sammenheng på nasjonalt plan, ihvertfall hva gjelder saker som faller inn under art. 6. Den tradisjonelle linjen som er trukket i forhold til om et brudd begås av offentlige eller private aktører vil derfor kunne viskes ut.

3 Konklusjon

Verken ordlyden (pkt.2. 1), rettspraksis (pkt. 2. 2), de tradisjoner Konvensjonen bygger på (pkt. 2. 3) eller effektivitetsprinsippet (pkt. 2. 4) gir hver for seg noe svar på spørsmålet om hvorvidt art. 6 kan gis virkning i eksklusjonsprosesser i private organisasjoner. De utgjør imidlertid viktige argumenter for hvorvidt bestemmelsen bør tillegges en slik virkning. Når man ser argumentene samlet kan man få et klarere inntrykk av om art. 6 bør tillegges slik virkning i denne typen private prosesser.

Som nevnt i punkt 2. 1 kan det utledes argumenter av bestemmelsen og dens kontekst for at art. 6 bør gjelde i eksklusjonsprosesser i private organisasjoner. Rettspraksis sier ikke noe direkte om tredjepartsvirkning, men gir viktige signaler om hvordan konvensjonsbestemmelsene skal tolkes. Dette kan man se i sammenheng med det som er skrevet om effektivitetsprinsippet og dynamisk fortolkning i punkt 2. 4. Den praktiske og effektive tolkningen det her legges vekt på, er argumenter for at art. 6 bør gjelde i eksklusjonsprosesser i private organisasjoner. De tradisjoner Konvensjonen bygger på bidrar også, som nevnt i punkt 2.3, til argumenter for en slik virkning av bestemmelsen. Ser man altså argumentene samlet kan disse føre til at EMK art. 6 bør gis virkning i eksklusjonsprosesser i private organisasjoner.

Dersom Konvensjonens art. 6 hadde blitt gitt en slik virkning overfor private organisasjoner, slik at disse måtte respektere denne i eksklusjonsprosesser, ville det imidlertid oppstått en hindring på det overnasjonale plan. Domstolen vil ikke kunne heve et slikt forbud direkte overfor private parter. Det må derfor foretas et skille mellom en eventuell tredjepartsvirkning av art. 6 på overnasjonalt og nasjonalt plan.

Overnasjonalt

Som nevnt i punkt 2. 2 tillater de prosessuelle reglene i EMK kun klager som angår påståtte brudd begått av statene som er tilsluttet Konvensjonen. Dette følger av art. 34 og Domstolens rettspraksis.¹⁶²

Som en konsekvens av dette kan et påstått brudd på rettighetene og frihetene i Konvensjonen begått av andre individer kun klages inn indirekte for konvensjonsorganene. Med at klagen er indirekte menes at staten på en eller annen måte må kunne holdes ansvarlig for det bruddet som er begått, da den som en internasjonal hovedregel i utgangspunktet ikke kan holdes ansvarlig for handlinger som begås av borgerene.¹⁶³ I disse tilfellene vil prosedyren angå staten, og ikke den private aktør. At tredjepartsvirkningen her er indirekte vises også ved at konsekvensene ved et brudd vil ramme staten, ved at denne for eksempel må forandre lovgivningen, og ikke ved at det får betydning for den bruddet faktisk er begått av.¹⁶⁴ En direkte tredjepartsvirkning av konvensjonsbestemmelsene, herunder art. 6, er altså ikke er mulig på overnasjonalt plan.

Som nevnt over er det imidlertid mulig at spørsmålet om tredjepartsvirkning av konvensjonsbestemmelsene oppstår for konvensjonsorganene, men da i en indirekte form. Her vil spørsmålet oppstå fordi staten ikke har foretatt seg nok for å forhindre brudd på bestemmelsene fra private aktører, for eksempel gjennom nasjonal lovgivning¹⁶⁵ eller ved at det er mangler i avsatte avgjørelser fra nasjonale domstoler.¹⁶⁶ Imidlertid bærer denne formen mer preg av å være en positiv plikt for staten til å foreta seg nødvendige foranstaltninger for at brudd ikke skal begås, ved for eksempel å gjennomføre lover som da får virkning for private aktører. Formen preges

¹⁶² X mot Storbritania, 1978, D&R 8, s. 103.

¹⁶³ P. van Dijk og G.J.H. van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, s. 23, note 73.

¹⁶⁴ Alkema, E.A, *The Third-Party Applicability or "Drittwirkung" of the European Convention on Human Rights i Protecting Human Rights; The European Dimension*, redigert av F. Matscher og H. Petzold, s. 38.

¹⁶⁵ Young, James og Webster mot Storbritannia, dom 13. august 1981, Series A, vol. 44, § 49.

¹⁶⁶ X mot Nederland, 1981, DR 32, s. 180.

ikke av at private stilles til ansvar for de brudd som er begått. For at dette skal være mulig må man forflytte seg til det nasjonale plan.

Nasjonalt plan

På nasjonalt plan er det staten som skal sikre at bestemmelsene i Konvensjonen blir respektert og overholdt, slik at dersom en privat part ønsker å gå til sak mot en annen part på bakgrunn av brudd på konvensjonsbestemmelsene vil dette være avhengig av hvilke system staten har for dette.

Det klassiske utgangspunkt er den vertikale modellen, som går ut på at rettighetene og frihetene i Konvensjonen kun gjelder mellom stat og individ. I følge denne modellen har staten først og fremst en negativ plikt, det vil si at staten skal avstå fra å gripe inn i rettighetene og frihetene. Den har imidlertid også en positiv plikt der hvor dette følger direkte av konvensjonsteksten. Ut ifra denne modellen trenger ikke staten å sørge for at private organisasjoner følger art. 6 i sine eksklusjonsprosesser, den er kun forpliktet til det som følger direkte av konvensjonsteksten. Etter denne modellen skal rettighetene beskyttes mot offentlige myndigheter, og ikke mot private parter.¹⁶⁷

Den horisontale modellen er den vertikale modellens motsetning. Dersom man skal følge denne modellen vil konvensjonsbestemmelsene kunne påberopes mellom to private parter for nasjonale domstoler og dermed få virkning i privat rettslig sfære. Det er i disse tilfellene man kan bruke begrepet direkte tredjepartsvirkning.¹⁶⁸ Ved å bruke denne modellen ville det altså vært mulig for en privat part å gå til sak mot en privat organisasjon dersom disse ikke har overholdt art. 6 i konvensjonen i en eksklusjonsprosess. Rettighetene beskyttes ved denne modellen ikke bare

¹⁶⁷ Se blant annet Barak, Aharon, *Constitutional Human Rights and Private Law i Freedom of Contract and Constitutional Law*, redigert av Alfredo M. Rabello og Petar Sarcevic, s. 109-111.

¹⁶⁸ P. van Dijk og G. J. H. van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, s. 24 og Barak, Aharon, *Constitutional Human Rights and Private Law*, s. 109-111.

mot brudd fra offentlige myndigheter, men også mot brudd som begås av private aktører.¹⁶⁹ Norske domstoler har imidlertid ikke anerkjent denne horisontale dimensjonen av rettighetene i Konvensjonen slik at disse gjelder direkte mellom private parter, i motsetning til for eksempel tyske domstoler.

Den tredje modellen er en mellomting mellom disse to ekstreme modellene. Anvendelsen av rettighetene er imidlertid ikke direkte, men indirekte. Dersom en privat part ønsker å gå til sak mot en privat organisasjon på bakgrunn av at denne ikke har overholdt art. 6 i en eksklusjonsprosess må dette altså skje ved at domstolen slår fast at den private organisasjonen må overholde bestemmelsen. Det oppstår altså en slags trekantmodell, hvor den ene private part er avhengig av at en domstol pålegger den private organisasjonen å overholde den konvensjonsbestemmelsen saken gjelder. For at private parter kan holdes ansvarlig for brudd er man altså avhengig av at domstolene slår dette fast.

Konklusjonen må derfor bli at art. 6 ut i fra de argumentene som er nevnt innledningsvis i punkt 3 bør gis virkning i eksklusjonsprosesser i private organisasjoner. Dersom norske domstoler skal kunne anvende art. 6 på slike prosesser er det imidlertid den sistnevnte av de tre modellene som er nevnt over som ville være mest aktuell å benytte seg av. Hvis domstolen finner at et brudd er begått på art. 6 kan den da gripe inn overfor den private organisasjonen og pålegge denne å overholde art.6.

¹⁶⁹ Barak, Aharon, *Constitutional Human Rights and Private Law i Freedom of Contract and Constitutional Law*, redigert av Alfredo M. Rabello og Petar Sarcevic, s. 109-111.

Litteraturliste

Litteratur

Aall, Jørgen. *Rettergang og menneskerettigheter*. Oslo, Universitetsforlaget 1995.

Clapham, Andrew. *Human Rights in the Private Sphere*. Oxford, Oxford University Press 1993.

Clayton, Richard og Tomlinson, Hugh. *The Law on Human Rights*. Oxford, Oxford University Press 2000.

Danelius, Hans. *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*. 3. utgave. Stockholm, Norstedts Juridik AB 1997.

Dröge, Cordula. *Positive Verpflichtungen der Staaten in der Europäischen Menschenrechtskonvention*, summary s. 379-392. Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften e. V, 2003.

Harris, D. J, O'Boyle, M. og Warbrick, C. *Law of the European Convention on Human Rights*. London, Dublin og Edinburg, Butterworths 1995.

Lorenzen, Peer, Rehof, Lars Adan, Trier, Tyge, Holst-Christensen, Nina og Vedsted-Hansen, Jens. *Den Europæiske Menneskeretskonvention*.

Kommentert av 2. utgave. København, Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2002.

Merrills, J. G. *The Development of International Law by the European Court of Human Rights*, kap. 5. Manchester, Manchester University Press 1988.

Møse, Erik. *Menneskerettigheter*. Oslo, J. W. Cappelens Forlag 2002.

Ruud, Morten og Ulfstein, Geir. *Innføring i folkerett*. Oslo, Tano Aschehoug 1998.

Van Dijk og Van Hoof. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 3. utgave. Kluwer Law International, Haag 1997.

Artikler:

Alkema, E. A. *The Third-Party Applicability or "Drittwirkung" of the European Convention on Human Rights. I: Protecting Human Rights: The*

European Dimension, s. 33-47. Redigert av Franz Matscher og Herbert Petzold. Köln, Berlin, Bonn, München, Carl Heymanns Verlag KG 1988.

Barak, Aharon. *Constitutional Human rights and Private Law. I: Freedom of Contract and Constitutional Law*, s. 105-168. Redigert av Alfredo Mordechai Rabello og Petar Sarcevic. Jerusalem, Sacher Institute 1998.

Clapham, Andrew. *The 'Drittwirkung' of the Convention. I: The European System for the Protection of Human Rights*, s. 163-207. Redigert av Ronald St. J. Macdonald, Franz Matscher og Herbert Petzold. Dordrecht, Boston, London, Martinus Nijhoff Publishers/Kluwer Academics Publishers 1993.

Hunt, Murray. *The "Horizontal Effect" of the Human Rights Act: Moving Beyond the Public-Private Distinction. I: Understanding Human Rights Principles*, s. 161-179. Redigert av Jeffrey Jowell og Jonathan Cooper. Oregon, Hart Publishing 2001.

Matscher, Franz. *Methods of Interpretation of the Convention. I: The European System for the Protection of Human Rights*, s. 63-83. Redigert av Ronald St. J. Macdonald, Franz Matscher og Herbert Petzold. Dordrecht, Boston, London, Martinus Nijhoff Publishers/Kluwer Academics Publishers 1993.

McInerney, Siobhán. *The European Convention on Human Rights and the Evolution of Fundamental Rights in the 'Private Domain'*, s. 277-315. I: *Renegotiating Westphalia*. Redigert av Christopher Harding og C. L. Lim. Haag, Kluwer Law International 1999.

Starmer, Keir. *Positive Obligations Under the Convention. I: Understanding Human Rights Principles*, s. 139-161. Redigert av Jeffrey Jowell og Jonathan Cooper. Oregon, Hart Publishing 2001.

van Dijk, Pieter. *'Positive Obligations' Implied in the European Convention on Human Rights: Are the States Still 'Masters' of the Convention?* s. 17-33. I: *The Role of the Nation-State in the 21st Century*. Redigert av Monique Castermans-Holleman, Fried Van Hoof og Jacqueline Smith. Haag, Kluwer Law International 1998.

Forarbeider:

NOU 1993:18.

Lovregistre:

Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) av 21. mai 1999 nr. 30.

Lov om domstolene (domstolloven) av 13. august 1915 nr. 5.

Konvensjoner, resolusjoner mm:

Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms, Rome, 04.11.1950.

Norsk tittel: Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK), Roma, 04.11.1950.

Statue of the Council of Europe, London, 05.05.1949.

Norsk tittel: Statue of the Council of Europe, London, 05.05.1949.

Statue of the International Court of Justice, San Francisco, 26.06.1945.

Norsk tittel: Statuttene for Den Internasjonale Domstol, San Francisco, 26.06.1945.

Vienna Convention on the law of treaties, Vienna, 23.05.1969.

Norsk tittel: Wienkonvensjonen om traktatretten, Wien, 23.05.1969.

Universal Declaration of Human Rights, 10.12.1948.

Norsk tittel: Menneskerettserklæringen, 10.12.1948.

Domsregistre:

Rt. 2001 s. 136, NH. (Vedlegg 1)

Rt. 2000 s. 996, NH.

Adolf mot Østerrike, dom 26. mars 1982, Series A, vol. 49, EMD.

Airey mot Irland, dom 9. oktober 1979, Series A, vol. 32, EMD.

Artico mot Italia, dom 13. mai 1980, Series A, vol. 37, EMD.

Campbell og Fell mot Storbritannia, dom 28. juni 1984, Series A, vol. 80, EMD.

Cruz Varas m. fl. mot Sverige, dom 20. mars 1991, Series A, vol. 201, EMD.

De Wilde, Ooms og Versyp mot Belgia, dom 18. juni 1971, Series A, vol. 12, EMD.

Delcourt mot Belgia, dom 17. januar 1970, Series A, vol. 11, EMD.

Dudgeon mot Storbritannia, dom 22. oktober 1981, Series A, vol. 45, EMD.

Engel m. fl. mot Nederland, dom 8. juni 1976, Series A, vol. 22, EMD.

Golder mot Storbritannia, dom 21. februar 1975, Series A, vol. 18, EMD.

Gustafsson mot Sverige, dom 25. april 1996, Reports 1996-II, EMD.

H mot Belgia, dom 30. november 1987, Series A, vol. 127, EMD.

Johnston m. fl. mot Irland, dom 18. desember 1986, series A, vol. 112, EMD.

Kjeldsen, Busk Madsen og Pedersen mot Danmark, dom 7. desember 1976, Series A, vol. 23, EMD.

Klass m. fl. mot Tyskland, dom 6. september 1978, Series A, vol. 28, EMD.

Kroon m. fl. mot Nederland, dom 27. oktober 1994, Series A, vol. 297-C, EMD.

Lawless mot Irland, dom 1. juli 1961, Series A, vol. 3, EMD.

Le Compte, Van Leuven og De Meyere mot Belgia, dom 23. juni 1981, Series A, vol. 43, EMD.

Malone mot Storbritannia, dom 2. august 1984, Series A, vol. 82, EMD.

Marckx mot Belgia, dom 13. juni 1979, Series A, vol. 31, EMD.

Mathieu-Mohin og Clerfayt mot Belgia, dom 2. mars 1987, Series a, vol. 113, EMD.

Plattform Ärzte für das Leben mot Østerrike, dom 21. juni 1988, Series A, vol. 139, EMD.

Pretto m. fl. mot Italia, dom 8. desember 1983, Series A, vol. 71, EMD.

Ringeisen mot Østerrike, dom 16. juli 1971, Series A, vol. 13, EMD.

Soering mot Storbritannia, dom 7. juli 1989, Series A, vol. 161, EMD.

Stjerna mot Finland, dom 25. november 1994, Series A, vol. 299-B, EMD.

Sunday Times mot Storbritannia, dom 26. april 1979, Series A, vol. 30, EMD.

Tyrer mot Storbritannia, dom 25. april 1978, Series A, vol. 26, EMD.

United Communist Party of Turkey m. fl. mot Tyrkia, dom 30. januar 1998, Reports 1998-I, EMD.

Vogt mot Tyskland, dom 26. september 1995, Series A, vol. 323, EMD.

X mot Storbritannia, dom 1978, D&R 8, s. 103, EMD.

X mot Nederland, dom 1981, D&R 32, s. 180, EMD.

X og Y mot Nederland, dom 23. mars 1985, Series A, vol. 91, EMD.

Young, James og Webster mot Storbritannia, dom 13. august 1981, Series A, vol. 44, EMD.

Upubliserte dommer:

LB-2000-03772 (Lovdata online). Borgarting lagmannsrett – Kjennelse.
2001-01-16. (Vedlegg 2)